

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՍԱՍՈՒՆՅԻ

ԴԱՆԻՐ

ՅԵՐ

ՄԱՐԿ ՄԵԼԻԷ

891.995

Մ-28

БІБЛІОТЕКА
Академії Наук
УРСР

30 MAY 2011

ՅՅ1.99V

Մ-28

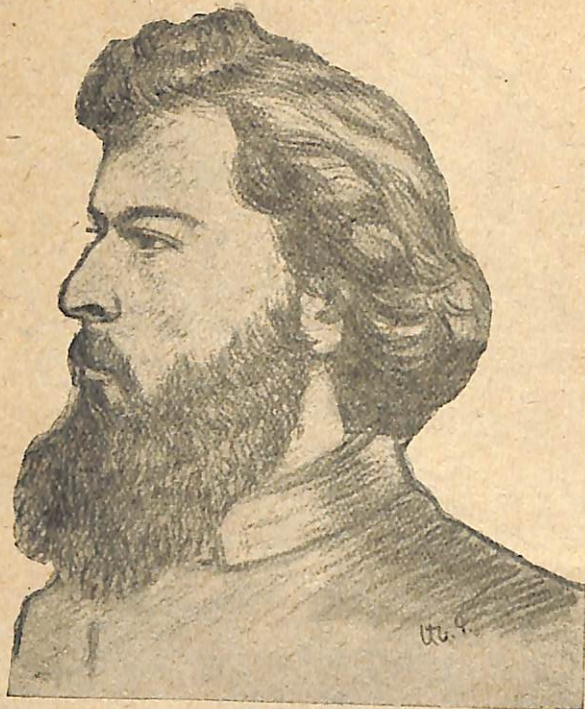
Ար.

Լ. ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ
ՅԵՎ
ՄՍՐԱ ՄԵԼԻՔ

Դրամատիֆական պոյեմ դյուցազնական
ժամանակներից

ԼԵՎՈՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

ՀԱՅՊԵՏՇՐԱՅ
ՑԵՐԵՎԱՆ 1940

Л. МАНВЕЛЯН
Д А В И Д
И
МСРА МЕЛИК
Армгиз, Ереван 1940

844853

ԼԵՎՈՆ ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ

(1864—1919)

Անցյալ դարի հայ նշանավոր դրող և մանկավարժ Լեվոն Մանվելյանը ծնվել է Ներքին Ագուլիսում: Նա աչք ե բացել ունեվոր և կուլտուրական ընտանիքում: Մանվելյանի հայրը ստանում եր «Հյուսիսափայլ» և «Կոռնկ» ամսագրերը, մի բան, վոր կուլտուրական և ուսումնասեր լինելու նշան եր:

Լեվոնը սովորել է Վերին Ագուլիսի դպրոցում: Այդտեղ նրա ուսուցիչների թվումն է յեղել հռչակա-վոր վիպասան Ռաֆֆին: Նա հետագայում չարունա-կում է ուսումը Թբիլիսիի գիմնազիայում, վորն ա-վարտում է 1886 թվին:

Մանվելյանը բարձրագույն կրթությունն ստանում է Մոսկվայի համալսարանի Պատմա-լեզվագիտական ֆակուլտետում:

Ինչպես մեր հեղինակներից շատերին, նմանապես և Մանվելյանին բաժին է ընկել թափառական կյանքը: Այդ կերպ են պահպանել իրենց ընտանիքների դոյու-թյունը Պոռչյանը, Աղայանը, Ռաֆֆին, Փափազյանը և շատ ուրիշները:

1891 թ. սեպտեմբերից Մանվելյանը պաշտոնավա-րում է Գեվորգյան ձեմարանում իրրև ուսաց լեզվի և ուսաց ու ընդհանուր գրականությունների դասա-խոս: Այստեղ մնում է ընդամենը յերեք տարի: Ի՞նչ

մյուս պաշտոնակիցները հետ միասին Մանվելյանն արձակվում է աշխատանքից՝ Մկրտիչ Կաթողիկոսի քմահաճույքով։ Եջմիածնից նա անցնում է Շուշի, վերսեղ էրկին գրկվում է պաշտոնից, զոհ դառնալով յերկապառակության։ Շուշուց տեղափոխվում է Թբիլիսի ու դասեր է ստանում Ներսիսյան դպրոցում, սակայն այստեղ էլ յերկար չի մնում։ Շատ չանցած, Կովկասի փոխարքա Գալիցինի հրամանով նա ազատ է արձակվում։ Այս անգամ տեղափոխվում է Բաղու, իբրև տեղի մարդասիրական ընկերության դրադարանի վարիչ։ Բաղվում Մանվելյանը մնում է մինչև 1905 թ., ապա անցնում է Ալեքսանդրապոլ (այժմ՝ Լենինական)։

Չնայած այսպիսի անապահով և անհաստատ կյանքին՝ Լեվոն Մանվելյանն ահաբեկ դործ է կատարել հայ դրականության համար, հանդես դալով իբրև բանաստեղծ, դրամատուրգ, արձակագիր և թարգմանիչ։

Գրականության և թատրոնի սերը Մանվելյանի մեջ առաջացել է շատ վաղ։ «Քնար հայկական» բանաստեղծությունների ժողովածուն առաջին գիրքն էր, վորով նա ծանոթացավ հայ բանաստեղծությունը։

Արամբարյանի «Գարուն» և «Յերկու ձեռքի յերկու մոմ» բանաստեղծությունները Մանվելյանի սիրած յերկերն էին։ Զգալի աղբեցություն է գործել նրա վրա նաև նշանավոր հրապարակախոս Ստեփանոս Նազարյանի «Հյուսիսափայլ» ամսագիրը, վորի համարները խնամքով պահպանվում էին Մանվելյանների ընտանիքում։

Լեվոնը Թբիլիսիի գիմնազիայի 4-րդ դասարանի աշակերտ էր, յերբ առաջին անգամ, յեղբոր միջոցով,

ծանոթացավ աշխարհահռչակ դրամատուրգ Շեքսպիրի դործերին։ Յեղբորից լսելով «Լիր արքա»-ի բովանդակությունը, Լեվոնը շտապում է դրադարան, պահանջում Շեքսպիրի յերկերի հատորը ու կարդում մեծ հափշտակությամբ։ Շեքսպիրը դառնում է Մանվելյանի պաշտամունքի առարկան և մղում է նրան դեպի ստեղծագործություն։ Հանճարեղ դրամատուրգի հետևողությամբ Մանվելյանը գրում է մի շարք վողրերգություններ անհանդ վստանավորով։

Առանձին գրքերով լույս են տեսել Լեվոն Մանվելյանի հետեվյալ աշխատությունները. 1). «Տիգրանուհի» (պիես), 2). «Զալաքիմների արշավանքը» (պատմրվածք), 3). «Խորտակված կյանք» (վեպ), 4). «Բամաստեղծութուններ և պոեմներ» ա. պրակ, 5). «Դոմստեղծութուններ և պոեմներ» ա. պրակ, 6). «Նկարիչ Թաշգյան» (պիես), 7). «Վերածնվածք» (պիես), 8). «Դեպի վեր» (պիես), 9). «Մագդա» (պիես), 10). «Բամաստեղծութուններ և պոեմներ» բ. պրակ։

Մանվելյանը մանրամասն մշակել է հայ նոր դրականության պատմությունը, վոր լույս է տեսել 4 պրակով։

Լեվոն Մանվելյանի անունը խորհրդային ընթերցողներին համարյա անծանոթ է։ Սասունցի Դավիթ և Մսրա Մելիք՝ դրամատիքական պոեմի հրատարակությամբ շատ կողմերով հետաքրքրական այս հեղինակի անունը դուրս է դալիս մոռացության փոշիների տակից։

II

«Սասուն ծուխ» եպոսը հայ ժողովրդի դարավոր կուլտուրայի խոշորագույն ապացույցն է, հայ ժողո-

վրդական բանահյուսութեան պսակը: Համաշխարհային եպոսները շարքում «Սասնա ծռերը» ունի իր առանձնահատուկ տեղն ու բացառիկ արժեքը: Մեր բաղձաթիվ նշանավոր բանահավաքների, ուսումնասիրողների, բանաստեղծների անունները սերտորեն կապված են դեղարվեստական այդ անմահ հուշարձանի հետ: Այնպիսի խոշոր դեմքեր, ինչպիսիք են Թումանյանն ու Խաչակյանը, ստեղծագործական զարկ ու ներշնչում են ստացել «Սասնա ծռեր»-ից, ստեղծելով հայ պոեզիայի յերկու գլուխ գործոցներ՝ «Սասունցի Դավիթ» և «Սասնա Մհեր»: «Սասնա ծռերը» նաև դադախարական սնունդ է ավել շատ հեղինակների, հազեցնելով մեր դրականությունը հայրենասիրության, ժողովրդասիրության և ժողովուրդների յերգրայրության բարձր դադափարներով:

Լեվոն Մանվելյանի «Սասունցի Դավիթ և Մըւրա Մելիք» դրամատիքական պոեմը «Սասնա ծռերի» հետաքրքրական ու ինքնատիպ մշակումներից մեկն է: Ծանոթանանք դրան:

Մենում ե Մհերը: Բռնակալ Մսրա Մելիքն արչավում ե Սասունի վրա, ավերում յերկիրը և ծանրը հարկերի տակ դնելով՝ ստրկացնում ե՝ ժողովրդին: Վախկոտ ու ստրկամիտ Ջենով Հոնանին Մսրա Մելիքը կարդում ե Սասունի իշխան: Հանձին նրա, Մսրա Մելիքը Սասունում ստեղծում ե իր բռնակալութեան ապահով հենարանը: Դառնություններով և զրկանքներով ե անցնում Մհերի միակ ժառանգ Դավթի մանկությունը: Ջենով Հոնանի հարկի տակ: Մանուկ Դավթի, ոժտված առասպելական ուժով, դեռևս միամիտ ե ու անփորձ: Նա վոչինչ չգիտի իր հայ-

րենի յերկրի ազատ ու յերջանիկ անցյալի, իր հոր՝ դյուցազն Մհերի վաղեմի փառքի ու իշխանութեան մասին: Սակայն ժողովրդի մեջ դեռևս ապրում ե մի սայծառ հուշ Մհերի ու նրա ժառանգների մասին: Իր կորեկի արտին ապավինած պտռավ Գյուլնազը վորբ ու անապատան Դավթի միակ նեցուկն ե: Դավթին նա տալիս ե կյանքի վորձ և իմաստություն, նրա մեջ ներարկում ե սեր դեպի հայրենիքն ու ժողովուրդը, թշնամանք դեպի բռնակալները:

«Թե դու խելք ունես, Մհերի տղա,

Քո հոր յերկրին լավ տերություն արա,

Ջենով Հոնանից մեզ ոգուտ չկա»:

— Ասում ե Գյուլնազը:

Գյուլնազի խորհուրդներով հասունացած և կյանքի փորձով հարստացած Դավթի, ազատագրված իր անհոգ մանկությունից, այրվում ե միտնառակ յեղած հայրենիքի վիճակով: Դատապարտելով հոր յեղբոր անտարբերությունը դեպի ժողովրդի տառապանքը, Դավթի հաստատապես վճռում ե.

«Իմ հոր յերկիրը չալիտի քողմեմ

Այս խեղճ դրության, այսպես անապատ.

Ծնվել եմք ազատ և լինեմք ազատ»:

Դավթի բերանով խոսում ե Սասնա ամբողջ ժողովուրդը: Մսրա Մելիքն ավերել ե Սասունը, սակայն չի ընկճել Սասնա ժողովրդին. նրա վոգին մնացել ե ազատ ու աննյաճ, և իբրև այդ վոգու ծնունդ, առպարեղ ե յեկել Դավթի: Մարութա սարից դուրս բղխող լույսը ժողովրդի մեջ դեռևս չմարած ազատասիրության կրակն ե: Մսրա Մելիքի ձեռքով ավերած յերկիրը Դավթի չենացնում ե:

Սասունի ըմբոստացման լուրը շանթաճար և ա-
նում բռնակալ Մսրա Մեկիքին: Վրեժխնդիր արար
Խալիֆը Սասուն և ուղարկում իր հարկահաններին,
սլառվիրելով անողոք լինել ապստամբ ժողովուրդի
հանդեպ, իսկ հանդուգն Դավթին չղթալակապ իրեն
ներկայացնել:

Ընթերցողի առաջ Լեւոն Մանվելյանը ժողովուրդի
հարստահարութեան մի իրական ցնցող պատկեր է
դնում: Բռնի ուժով ժողովրդից խլում են նրա
ունեցվածքը, դերի յեն տանում ջահել կանանց և աղ-
ջիկներին: Դիմադրութեան ամենաթույլ փորձն ան-
շամ անողոքարար պատժվում է: Ամբողջ Սասունը
սարսափի ու իրարանցման մեջ է: Բարձրանում է
զայրույթի ալիքը: Ժողովուրդի գլուխ անցած Դավթի-
թը, խորտակելով Ձենով Հոնանի տան դռները, ներս
է խուժում և վռնդում Մսրա Մեկիքի հարկահաննե-
րին՝ աղատելով Սասունի հարստութեանն ու դերի
կանանց:

Ամբողջ պիեսի մեջ վոչ մի տեղ այնպիսի սուր
հակադրութիւն չի նկատվում Դավթի և Ձենով Հո-
նանի միջև, ինչպես այս պատկերում: Սասունում
միայն Ձենով Հոնանն է, վոր խուլ է ու անտարբեր
դեպի հարստահարված ժողովուրդի աղաղակները: Նա
վոչ միայն չի հակադրվում Մեկիքի հարկահանների
անլուր բարբարոսութիւններին, այլև խրախուսում
ու ոգնում է նրանց, աշխատելով հաճոյանալ հզոր Խա-
լիֆի զորականներին, շահել նրանց ներողամտութիւն-
ը: «Իսկ դու, ո՞, Հոնան, քարից ել վատթար», հան-
դիմանում է հորեղբորը Դավթիթը բարկութեամբ, նը-
շավակելով նրա անտարբերութիւնը դեպի ժողովուրդ-

դի վիճակը: Սարսափած Դավթի հանդուգն արար-
քից, փոքրուկի Ձենով Հոնանը բացականչում է. «Վա՛,
մեղ, կորած ենք», վորին, իրրե պատասխան, հնչում
է ժողովրդի ցնծաղին աղաղակը. «Վա՛, մենք փրկե-
ված ենք»:

Ի հակադրութիւն քարից ել վատթար Ձենով Հո-
նանի անտարբերութեան, Դավթիթը հանդես է բերում
վորդիական և յեղբայրական սեր դեպի դերի մայրե-
լին ու աղջիկները: Լսելով մարադում փակված Դա-
նանց ձայները, Դավթիթը դիմում է նրանց դորովան-
քով:—

«Ջա՛ն, իմ քույրիկներ, ջա՛ն, ագիգ մայրեր,
Լսեցե՛ք, քողե՛ք ձեր սուգ ու շիվան,
Ահա՛— կոտրում եմ ձեր բաճախի դռներ,
Յեկ հասավ ժամը ձեր ազատութեան...»:

Սասունի ալաբին լայն ախորժակով սպասող
Մեկիքը զայրույթից մոնչում է, յերբ պարտված ու
ամոթահար կողբաղին ու Չարխաղին ներկայանում
են նրան: Մսրա Մեկիքը անհամար զորքերով գալիս,
պաշարում է Սասունը: Նա վճռել է մահ ու արհա-
վիրք սփռել ամեն կողմ:

«Քար քարի վրա չպիտի մնա,
Սասունը պիտի անապատ դառնա»:

— Ասում է Մսրա Մեկիքը:

Վախկոտ Ձենով Հոնանը նորից բռնում է ժողո-
վրդի շահերի դավաճանութեան ուղին: Նա պատրաստ
է ընկնելու Մսրա Մեկիքի վտարերը, տալ պահանջած
հարկը, տալ Սասունի վոսկին ու ընտիր աղջիկներին,

ճահել հարսներին: Բայց Դավիթը, նրա հետ և ժողովուրդը՝ յերկրի խակական տերերը, հակառակ Ձեռով Հոնանի, Թանգ են գնահատում հայրենի հողն ու ժողովրդին:

Այստեղ է, վոր այնպես խորն ու ծավալուն կերպով դրսևորվում են եպոսի յերկու գլխավոր հերոսները՝ Սասունցի Դավիթ և Մարա Մելիքի միանգամայն հակադիր բնավորութունները: Մարա Մելիքը ժողովուրդներ ստրկացնող բռնակալի տիպն է, նա բտարներին ստրկացնելուց առաջ ստրկացրել է իր սեփական ժողովրդին: Իբրև բռնակալ, Մելիքը նենդ է ու խորամանկ: Ոգտվելով Դավիթ պարզամտութունից, բռնակալը նրան խաբելությամբ հորն է գլորում: Մելիքը միաժամանակ վախկոտ է: Չնայած իր հսկայական ուժին, նա, այնուամենայնիվ, համարձակութուն չունի Դավիթի հետ մրցելու, իսկ յերբ արդեն անխուսափելի յե դառնում նրանց մենամարտը, ամեն կերպ աչխատում է, վոր այն ընթանա իր համար ձեռնառն պայմաններով:

Հակառակ Մարա Մելիքի, Դավիթն իր և բոլոր ժողովուրդների ազնիվ և անկեղծ բարեկամն է: Նրա յերջանկութունը իր ժողովրդի ազատ ու յերջանիկ կյանքի մեջ է: Իբրև ժողովրդի հարազատ դավալ, Դավիթը քարոզում է ժողովուրդների խաղաղ համակցություն: Նա չի գնում նվաճելու Մսուրը, չնայած վոր հաղթել է Մարա Մելիքին: Մարա ժողովուրդին դիմելով, Դավիթն իր բարի ցանկութուններն է հայտնում ու խորհուրդ տալիս նրանց հաշտ ու խաղաղ կառավարվելու: Փոխադարձ ազնիվ բարեկամութունն ապահով նախապայմանն են Սասունի ու Մը-

սուրի ծաղկուն ու բարեկեցիկ կյանքի, — քարոզում է Դավիթը:

«Թող այսուհետև Սասուն ու Մսուր
Մոռանան անցած օրերը տխուր,
Թող ծլեն, ծաղկեն, նրանք միշտ դալար
Սասունն իր համար, Մսուրն իր համար»:

Դավիթի մարդկային նկարագրի աչքի ընկնող կողմերն են քաջությունը, շիտակությունը, ազնվությունն ու անհիշաչարությունը: Դավիթը հզոր է ինչպես ժողովուրդը և նրա պես մեծ է ու մեծահոգի:

«Սասնա ծռեր» եպոսի մեջ արտահայտված է մեր ժողովրդի դարավոր պայքարն իր ազատ կյանքի, իր անկախ գոյության համար: Եպոսի գլխավոր հերոսի, Դավիթի մեջ միա ու արյուն են ստացել այն ամենը, ինչ վոր լավ է ու մարդկային, ինչ վոր ազնիվ է ու գեղեցիկ: Դավիթը հայ ժողովրդի տիպական ընդհանրացումն է, նրա բարոյական կյանքի սինթեզը:

Եպոսի Դավիթը Լեվոն Մանվելյանի մշակման մեջ, ինչպես տեսանք, վոչ միայն չի կորցրել իր լավագույն հատկութունները, այլև հարստացել է նոր գծերով: Առասպելական Դավիթը դարձել է իրական մարդ, ազգային հերոս: Նա ազատագրական պայքարի յե հանում իր ժողովրդին ընդդեմ ոտար նվաճողների: Դավիթը պատրիոտիզմի մարմնացումն է:

Լեվոն Մանվելյանի առանձնահատկութուններին ամենակարեւորը ժողովրդի առկայությունն է պիեւում: Սասունցի Դավիթ կողքին կանգնում է իր ա-

զատութիւնն համար մարտնչող ժողովուրդը: Այս հանգամանքը պիտի զարձնում ե իրական մի գլուխ-վածք:

Լեւոն Մանվելյանի «Մատուցի Դավիթ և Մարա Սեղի» դրամատիքական պոեմը մեր պատանի ընթերցողների գրադարանը հարստացնում ե մի նոր արժեքավոր գրվածքով: Պոեմը գրված ե պարզ ու սահուն բանաստեղծութեամբ, իսկ դրամատիքական ձևը ավելի կենդանի յե զարձնում այն:

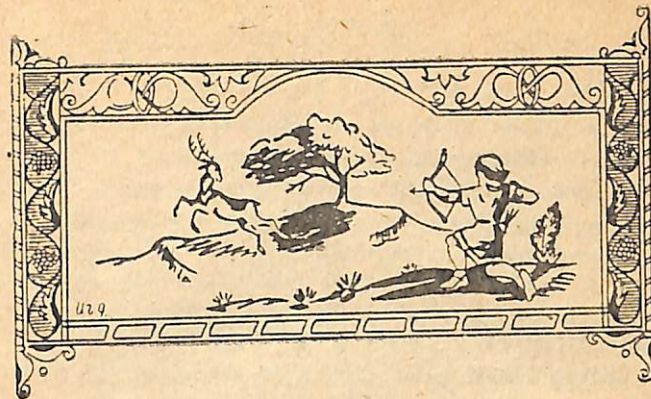
Խորհրդային հայրենասեր պատանիները հարազատութեամբ կընդունեն այս գործը: Նրանք Դավթի մեջ և նրա պայքարում ընդդէմ Մարա Սեղիքի գլուխուն իրենց հոգուն մոտիկ ու հարազատ շատ գծեր:

«Ծնվել եմք ազատ, և լինենք ազատ» — ասում ե հսկա Դավթը: Յերբե՛ք և վոչ վոքի համար այնպիսի ճշմարտացիութեամբ չեյին կարող հնչել Դավթի այդ խոսքերը, ինչպէս այսօր մեր Խորհրդային պատանիների համար:

Խորհրդային յերիտասարդութունը Դավթի անձնավիրութեամբ սիրում ե իրեն հայրենիքը, Դավթի անկեղծութեամբ նավիրված ե նա իր ժողովրդին ու նրա շահերին: Խորհրդային յերիտասարդութունն ռժմված ե Դավթի աղնիվ խիզախութեամբ:

ՀՐԱՅՐ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՎԻԹ
ՅԵՎ
ՄԱՐԱ ՍԵԼԻՔ

ՊՈՅԵՄԱՅԻ ԱՆՁԻՆՔ

ԴԱՎԻԹ. — Մհերի վորդին.
 ՁԵՆՈՎ ՀՈՆԱՆ. — Դավթի հորեղբայրը.
 ՍԱՌԻԱ. — Հոնանի կինը.
 ԳՅՈՒԼՆԱԶ. — պառավ.
 ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ. — Մսրա տերը.
 ԻՍՄԻԼ ԽԱՆՈՒՄ. — նրա կինը, Դավթի մայրը.
 ԼԵՅԼԱ. — Մսրամելիքի աղջիկը.
 ԿՈՍԲԱԴԻՆ. — Մսրամելիքի սիրելին.
 ՉԱՐԽԱԴԻՆ. — Մսրամելիքի մերձավորը.
 ՍՈՒԴԻՆ և ԲԱԴԻՆ. — Մսրամելիքի հարկահաններ.
 ԾԵՐՈՒՆԻ. — Մսրա բանակից.
 ՎՈՐՍԿԱՆՆԵՐ.
 ԴԱՎԹԻ ՁԻՆԱԿԻՑՆԵՐ.
 ՊԱՀԱՊԱՆՆԵՐ.
 Ժողովուրդ՝ տղամարդիկ, կանայք, աղջիկներ. մա-
 նուկներ.
 ԾԱՌԱ. — Ձենով Հոնանի տանը.
 ԹԻԿՆԱՊԱՀՆԵՐ.

Կորեկի արտ, վարի՛ ճախ կողմում յերևում է մի փոքրիկ կիսավեր խրհիք: Արտի շարունակությունը կազմում է մի դաշտավայր: Հորիզոնում լեռներ: Արտի մեջտեղում մի ձողի վրա կանգնեցած է խրտվիլակ՝ բռնուններին վախեցնելու համար:

Պառավ Գյուլնագը պագած է կորեկի մոտ և փաղիսմ է առնում վորումները: Նա մարմնով խիստ վտիտ է, խիստ գունատ: Քիթը և կզակը սուր և առաջ բեփված. դեմքի վրա անքիվ կնճիռների ծալքեր. մազերը սպիտակ և զգգված: Լաքի լայն գետու մեջ խրած է բեշիկը և մի գունդ բուրդ:

Խրհիքի առաջ, դռան մոտ, միակ ծառը մի հին ուռի յե, խիստ ծուռ ու մուռ անած: Նրա տակ շվափում ընկած է մի հատ կոնդ, կեղեիկ բուրբուլիմ մաշված:

Գարնանային մի պայծառ առավոտ է: Այս ու այն կողմից լսվում են լորերի հատուկտար հնչյուններ. ավելի հեռվից՝ հովվական սրնգի ձայն:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ. — Յերենեկ իմանամ, ես փուռն խոտերը

Ինչի՞ համար ես ստեղծել տերը.

Քանդում ես քանդում, ելի ճար չկա.

Խեղդեցին արտըս, աստված ե վրկա:

Չորանան, փրտեն ձեր արմատները.

Լավ բան լինեյիք, չեյիք բաղմանա:

(Խրհիքի կիսաբաց դռնից դուրս են քափվում հավերը և մտնում են արտի մեջ: Գյուլնագը չարացած վեր է կենում և իր կորագլուխ գավազանով սկսում է նրանց բռնել ներս):

Հիմի ել սրանք... իրար յետևից...

Աստված, աղատի՛ր ինձ սըրանց ձեռից:

Սըրանց ձեռի՞ն ել յես դերի մընամ:

Դե՛, նե՛րս գընացեք, թե՛ չե, ա՛յ, կտամ...

Կորեկ՛ք... քի՛շ-քի՛շ-քի՛շ... Զո՛ւ-Զո՛ւ-Զո՛ւ...
Հա՛յդե...

(Հավերին ներս անելուց հետո՝ դուռը փակում է, գոտիկից հանում է բեշիկն ու բուրդը և նստելով կոնդի վրա՝ սկսում է մանել: Քիթի տակ մըտնում է մի անխոս յեղանակ՝ մեղամաղ-ձոտ, միակերպ և նման ճախարակի ձայնին: Այդ ժամանակ Դուլիքը վազեկազ մտնում է կորեկի մեջ և կոխկրտելով արտը՝ կամենում է անցնել մյուս կողմ):

Ա՛յ տղա, արտըս հե՞ր ես կոխկըրտում,

Գետի՛նը մըտած, դու չե՞ս ամաչում...

Գըրո՛ղը տանի, մահըս տանի քեզ,

Վոր իմ ապրուստըս ինձնից չը կըտրես...

Խըղճմըտանք չունի՞ս, վոչ ու փուռն ելած...

Գ.Ա.Վ.ԻԹ. — Նանի, ինչի՞ յես այդպես չարացած:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ. — Այ նանին հանի՛ քո Զուխտ աչքերը...

Գ.Ա.Վ.ԻԹ. — Նանի՛ Զոն, վա՛յ ինձ, ա՞յդ ե քո սերը,

Այդպես կանիծե՞ն ինձ նման վորերին:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ. — Բա՞ս ինչ գործ ունիս իմ կորեկի միջին:

Չե՞ս տեսնում վոր յես

Պահում եմ արտըս աչքիս լըսի պես:

Չե՞ վոր սա յե իմ սաղ տարվա հացը,

Սա յե իմ բոլոր յեղած չեղածը...

Բացվում ե թե՛ չե աղոթարանը,

Մինչև իրիկուն արևի տակին,

Պահապան չան պես՝ կանգնած դըռանը

Իմ արտիս հետ եմ, նայում իմ կորեկին:

Մի բոպե վըրից աչքս չեմ թեքում.

Մի բոպե մոտից ես չեմ հեռանում.

Կըտրել եմ քունըս,

Մոռացել տունըս,

Մըտերին փախցնում, հալերին քչում...:

Հիմի ել միայն դու եյիր պակաս

Վոր իմ կորեկը վտտիդ տակը տաս...

Ա՛խ, Մհեր, Մըհեր, ուսհողի՛ր Մըհեր,

Մի՞թե քո վորդին սա պիտի լիներ:

ԴԱՎԻԹ.— Նանի՛, հո Դավթից, քեզ ել ե հայտնի,

Մարդկանց չար մըտքով վընաս չի հասնի.

Թե անում ել եմ մեկին վատություն,

Դա ի՞նչ եմ—միայն մի անխորձություն,

Կամ ջահելություն, վոր շուտով կանցնի:

Ա՛յ, յեթե կուզես, յես ասեմ, նանի՛,

Ինչպես պատահեց, վոր արտը մըտա:

Արտի յետեվում

Լոր եյի վորսում,

Հանկարծ դառան չափ նապաստակ տեսա:

Ջարնել ուղեցի, դեպի դես փախավ,

Յես ել՝ քամակից: Նա արտը մըտավ,

Ու յես ել հետը... ու հետո, յերբ յես...

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Ե՛հ, Դավիթ, Դավիթ, ի՛նչ ասեմ յես
քեզ:

Խեղճով խկ ել խկ յերեխա ես դու:

Ի՞նչ կվայելե մի տըղամարդու

Արտերըն ընկած՝ լոր ու ծիտ գարնել,

Նապաստակների քամակից վազել...

Վոչ թե լոր ու ծիտ դու պիտի վորսաս,

Այլ խոչոր յեղնիկ, այծյամ ու վարազ:

Վորո անել կուզես, դընա են սարեր,

Ուր վողորմածիկ հերդե վորս կաներ:

ԴԱՎԻԹ.— Նանի՛, ի՞նչ սարեր... Յես չեմ իմանում:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Ա՛յ, Վորսի-սարը Մըսրա սահմանում:

ԴԱՎԻԹ.— Այնտեղ, ասում ես, լա՞վ յերեներ կան:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Ամեն տեսակի, ընտիր պատվական:

ԴԱՎԻԹ.— (Խիստ ուրախ) Ուղի՞ղ ես ասում... Թե
ասոված սիրես.

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Ի՞նչ հաշիվ ունիմ, վոր սուտ խոսեմ
յես:

ԴԱՎԻԹ.— (Լուրջ, մտախոհ) Ա՛խ իմ հորեղբայր,
ա՛խ, Ձենով Հոնան,

Յես քեզ ինչ ասեմ... դըրաստի նըման,

Ինձ կույր ես պահել,

Բան չես սովրեցրել:

Վա՛յ են խեղճ վորերն, վոր մընաց անտեր,

Թընամիս ել հեչ չթողնի վորրեր:

Ասոված վե՞ր կառնի: Մըհեր ունենա

Սեղան-սարի մոտ հարուստ վորսասեղ,

Ու նըրա վորդին դառնարա՞ծ դառնա

Կամ ձեռըն առած մի նետ ու աղեղ

Պառավի արտում լոր ու ծի՞տ վորսա:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Թե դու խելը ունիս, Մըհերի տըղա,
Բո հոր յերկրին լավ տերություն արա,

Ձենով-Հոնանից մեզ ոգուտ չկա:

ԴԱՎԻԹ.— Ուղիղ ես ասում, նանի՛ ջան, ուղիղ.

Դավթը մենակ մարմնով ե մի փիղ,

Բայց կարճ ե խելքը, յերեխա յե դեռ,

Ափոս՝ս անողուտ անցած տարիներ...

Ե՛հ, վընաս չունի.

Վերջըն ե բարի:

Դավթըն աչպես անխել չի մընա.

Կը բացվի միտքը, շատ բան կիմանա:

Հենց այս սրվանից յես վերջ եմ տալիս

Իմ փուճ մանկության, իմ ջահելության.

Յերկինքը վրկա, յես տեր եմ խոսքիս—

Յես պետք ե լինեմ Մըհերի նման:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Քո հոր արժանի գավակ չըլինես,

Յեթե դու նըրա ճամբիցը չեղվես:

ԴԱՎԻԹ.— Հարա՛մ լինի իմ կերած—խմածը,

Թե չկատարեմ իմ խոստացածը:

Ա՛յ, լըսի՛ր, նանի՛: Հենց այսօր և յեթ

Յես պիտի խոսեմ հորեղբորըս հետ:

Պիտ ստեմ իրեն, ո՞վ եր Մըհերը.

Գանձարա՛ծ եր նա, թե Սասմա տերը:

Ու նա ել կասի. «Սասմա թաղավոր».

Ու յես ել կասեմ, յեթե թաղավոր,

Հապա ի՞նչպես ե, վոր նըրա վորդուն

Թողիր, վոր մնա անտեր ու անտուն.

Բավական չե, վոր հերություն չարիր,

Դեռ դառնարած ել նըրան կարգեցիր:

Տեսնեմ թե նա ինչ կըտա պատասխան:

Ու յես ել կասեմ Ե՛յ Ձենով Հոնան,

Հերիք ե, ինչքան Մըհերի վորբին

Պահեցիր մըթան, խավարի միջին...

Իմ աչքը բացվեց, լուսացավ աշխարհ:

Մի ուրիշ հովիվ գըտեք ձեզ համար.

Ձեր դառնուկներին յես ձեզ եմ թողնում.

Յես վորսկան եմ և իմ հորը յերկրում,

Սեղան— սարի մոտ,

Ուր արածում են յեղնիկ ու այծյամ,

Վաղըն առավոտ

Գընում եմ քեզ հետ յերեններ վորսամ:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Մըհերի վորդու արժանի խոսքեր:

Իմ որհնությունը լինի քեզ ընկեր:

Հիմի խոսք չունիմ: Գընա՛, տերն ընդ քեզ:

ԴԱՎԻԹ.— Գընում եմ, դընում, նանի՛ ջան. բայց
տես,

Ել ինձ չանիծես: (Գնում է):

ՊԱՏԿԵՐ 2-ԻԴ

Վարսի—սարը: Տեսարանը ներկայացնում է բարձրավանդակ տեղ, ուր յերկում են նախկին անտառի հետքերը, կոճեր և մացառուտ: Մի բարձրությամբ վրա յերևում են ավերակներ: Արե՛վը մայր է մտել, և կամաց—կամաց մութն ընկնում է: Գալիս է Ձենով—Հոնանը վորսորդական շորով. նրա հետ յերկու վորսկաններ, վորոնցից մեկի մատի վրա քառած է բազե: Քիչ հետո գալիս է յերբորդ վորսկանը. նրա հետ յերկու բաղկներ: Ձենով—Հոնանը մատում է մի կոճիկ վրա՝ հանգստանալու. հոգնածությունից սաստիկ հե՛վում է: Մյուսները պտկում կամ քեֆ են ընկնում այս ու այն կողմ: Ամենքը դադարած են յերեկվում:

ՁԵՆՈՎ—ՀՈՆԱՆ.— Սաստիկ դադարած եմ... Ո՛րք,
տե՛ր իմ աստված...

Բոլոր մարմինըս այնպես է ջարդված...

1-ԻՆ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Այս ամբողջ ուրը մենք ման ենք
գալիս,

Սար ու քար, ձորեր վորտի տակ տալիս:

ՁԵՆՈՎ—ՀՈՆԱՆ.— Լավ է, յես չհիվանդանամ

Ու այստեղ մընամ:

Ե՛հ, գուր լըսեցի յես Դավթի խոսքին.

Ի՛նչ կը վայելեր ինձ նման ծերին

Բարձրանալ սարեր, յերեններ վորսալ...

Վերջին անգամն ե. ել այստեղ չեմ գալ:

2-ԻԴ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Ափսո՛ս, գուր անցան մեր բոլոր
ջանքեր.

Այստեղ բընավին չկան յերեսներ:
3-ՐԴ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Եւ ասե՞լ ե պետք: Ամեն տեղ յե-
ղանք:

Քարափ չըմնաց, վոր չբարձրացանք,
Խոռոչ չըմնաց, վոր չըմտնեյինք.
Հովիտ չըմնաց, վոր չընայեյինք.
Վոտի տակ տըվինք ամբողջ Վորսասար,
Բայց յերեսների հետքըն ել չկար:

1-ԻՆ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Զարմանալի յե: Կարծես այս սարին
Ատավածային մի ցասում ե դիպել,
Կամ զարհուրելի կըրակ ե անցել
Յեվ այրել բոլոր չընչավորներին:

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Մութըն ընկնում ե, Դավիթը չկա:
Տեսնես մեր խենթը վո՞րտեղ ե հիմա:

3-ՐԴ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Նըրա հետ եյի մի թեք ժայռի տակ.
Հանկարծ ինձ թողեց՝ և արագ-արագ
Բարձրացավ. կարծեմ, ինչ վոր բան տեսավ.
Ու այնուհետեւ աչքիցըս կորավ:

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Հանկարծ գլուխը փորձանք չըբերի:

2-ՐԴ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Դավիթը քաջ ե. ումնի՞ց ահ քաշի:
Թող թեկուզ առյուծ պատահի նըրան,
Կը խեղճացընի, ինչպես մի դառան:

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Հա՛, ասենք յերկյուղ չկա դաղանից.
Յես վախենում եմ ուրիշ փորձանքից:
Սարոտ յերկիր ե, դարուկոտ տեղեր.
Ամեն մի քայլում դահավեժ ժայռեր...
Հերիք ե փոքրիկ անդգուռություն,
Յեվ մարդ կորած ե, չկա փըրկություն:
Անդունդի համար խրտուրթյուն չկա.
Եւ չի հարցընում թըզուկ ու հըսկա:

3-ՐԴ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Նա կարող ե և ճամբան կորցընել:
ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Հապա ինչ—այդ ել կարող ե լինել:
3-ՐԴ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Կուզեք յես գընամ ու նըրան
փընտռեմ:

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Վո՛չ, թողեք առաջ յես նրան կանչեմ.
Յեթե իր ճամբան կորցըրած լինի,
Իմ ձենիս վըրա ճամբան կը գըտնի:

(Ձեռով—չռնամը կանգնած ձայն ե տալիս: Նրա վիթխա-
րի ձայնին դարդալով արձագանք են տալիս շրջակա ձորերը):
Դավիթ, ե՛յ, Դավիթ, վորտե՞ղ ես, վորդիս:
ԴԱՎԻԹ ԶԱՅՆԸ.— Ե՛յ—հե՛յ, այստեղ եմ, գալիս
եմ, գալիս:

1-ԻՆ ՎՈՐՍԿԱՆ.— Ահա յերեվաց:
ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Փա՛ռք քեզ, տե՛ր աստված:

(Դալիս ե Դավիթը շալակած մի սպանված յեղնիկ, վար նս
ձգում ե նրանց առաջ: Բոլորեքյան հավաքվում են սպանված
յերեյի շուրջը. նույնպես և շնեքը հետաքրքրված հոստոտում են
այս ու այն կողմից):

ԴԱՎԻԹ.— Տեսե՛ք ինչ սիրուն յեղնիկ եմ դարկել:
Խղճուկ... ուղղակի սրտին ե դիպել:

Դեռ թըփըրտում եր սա ճանապարհին.
Հենց այստեղ եր, վոր փըչեց իր հոգին:

ՁԵՆՈՎ ՀՈՆԱՆ.— Շատ խոշորըն ե և ինչքան
դիրուկ:

ԴԱՎԻԹ.— Բա՛, տեսե՛ք... Մինչև անգամ արտասուք...
Անմեղ կենդանի...

Մի ասող լինի.
«Ի՞նչ վընտս եյիր դու տըվել Դավիթին,
Վոր քեզ նետահար գըլորեց գետին»:
Տեսե՛ք, ինչպես ե իր վիզը ծըռել,
Բիբերը մարել, վերե են թըռել...

Բայց պետք է ասեմ, ինձ լավ չարչարեց :
Ողջնուկի ուր խիստ վատ տեղ մը թնեց .
Կամ Ժայռի գլխից պիտի վար նետվեր
Կամ ել իր կյանքը ինձ մատաղ աներ :
ՁԵՆՈՎ, ՀՈՆԱՆ.— Վաղուց ե վորսի միս կերած
չէիրնք :

Ուրեմն եղուց մենք լավ ճաշ ունենք :
Որոշմամբ կանենք ու նուաճ գինին
Անուշ անելով կորհնենք Մըհերին :
(Վարկանքերը քաշվել են մի կողմ և պաշտոնի . նույնպես
և շնորհ : Ձեռնով—Հոնամը ամբարիմ (վերնագրեց) փոխելով իր
տակը՝ քեֆ է ընկնում գետնի վրա : Դավիթը մի պահ լուս-
քյունից հետո՝ սկսում է խոսել) :
ԴԱՎԻԹ.— Բայց մի բան ասեմ, հորեղբայր Հոնան .

Մի՞թե սա յե ձեր հարուստ, գովախան
Ու յերեկելի այն Վորսասարը
Ու գրախտի պես կանաչ անտառը :
Առաջ ել աշտեղ դատարկ եր, տխուր,
Այսպես անապատ ու չորս կողմը լուս :
Ինչո՞ւ այս խեղճը մենակ եր չըլում
Անընկեր, տըրտում... Մի՞թե՞ այս սարում
Այս յեղնիկըն եր միայն մընացել .
Իսկ ընկերները— ո՞ւր են գընացել :
Իջնում ես ձորը— վոչ մի չընչափոր,
Բարձրանում ես սար— չկա վոչ մի ձայն .
Յես չեմ հավատում, թե սա յե իմ հոր
Այն Վորսասարը՝ ընդարձակ ու լայն,
Ուր յերեններին թիվ—համար չկար :
ՁԵՆՈՎ, ՀՈՆԱՆ.— Դավիթ, սիրելիս, այդ ամենը
կար :
Այժմ ու յեղնիկ, յեղճերու, պախրա

Ողջնուկ խմբերով Թափառում էյին
Գորգի պես փրված մարդերի վըրա
Ու սարալանջի Ժայռերի գլխին...
Այստեղ կար հընուց և մի յեղեղնուտ,
Ուր լիք էյին միշտ ահռելի կինճեր,
Վոր լուսարացից մինչ իրիկնամուտ
Սըրում և հղկում էյին Ժանիքներ՝
Հասուն յեղեղներ փրոցնելով ողում,
Վորոնց աղմուկըն հասնում եր հեռուն :
ԴԱՎԻԹ.— Բայց ո՞ւր են նըրանք... ինչո՞ւ չեմ
տեսնում...

Հավեր ել չը կան այս անտեր յերկրում,
Վոչ լոր, վոչ կաքավ և վոչ վայրի բաղ—
Չըկա վոչ մի հատ :
Այստեղ ամեն ինչ այնպես է մեռած,
Վոր կարծես կյանք բընավ չե յեղած :
Բայց ո՞ւր է ձեր այն սիրուն անտառը,
Յեկ ո՞ւր են վիթխարի այն սոսիները,
Վորոնց դեղեցիկ, կանաչ կատարը
Բարձրանում եր վեր, մինչև աստղերը :
ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Դավիթ, հավատա՛, անապատի տեղ,
Մի հիանալի գրախտ եր աշտեղ,
Վորի նըմանը վոչ մի տեղ չըկար .
Համբավ ուներ, վոր լըցրել եր աշխարհ :
ԴԱՎԻԹ.— Բայց ի՞նչ պատահեց, ի՞նչ հրաշք յեղավ,
Վոր այդ բոլորըն հանկարծ չըքացավ .
Ի՞նչ դարհուրելի ուժ՝ պիտի լիներ,
Վոր չեն գրախտըն անապատ չիներ :
Ասա՛, հրեչի անունը տո՛ւր ինձ .
Այրվում է սիրտըս կըրակ ու բոցից :

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Անցած դժնացած բաների վերա,

Սիրելի վորդի, շատ մի՛ բարկանա:

ԴԱՎԻԹ.— Ա՛, կամենում ես ինձանից ծածկե՞լ...

ՁԵ՛, պիտի ասես, յես կուղեմ լըսել:

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Մարամելիք ե դըրա անունը:

ԴԱՎԻԹ.— Մըսրամելի՛քը... Մըսրա այն չո՛ւնը...

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Հենց վոր նա լըսեց ել չըկա Մըհեր,

Ժողովեց անթիվ անհամար զորքեր,

Մըտավ մեր անտեր մընացած աշխարհ՝

Սասում անելու գետնին հավասար:

Կըրակ եր ընկել, վառվում եր Սասում,

Բոցն ու ծուխը յերկինք եր հասնում...

ԴԱՎԻԹ.— Բայց դո՛ւ, հորեղբայր, հո մեռած չեյի՞ր

Դու այդ ամենը տեսար քո աչքով—

Յեվ համբերեցիր, տարար, լըռեցիր,

Վրեժխնդրության բոցոտ կըրակով

Ձը լըցվե՞ց հողիդ...

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Խոհեմությունը լավ բան ե, Դավիթ:

Ի՞նչ կարող եյինք մենք անել, ասա՛.

Թըշնամին մեզ շատ նեղն եր դըցել.

Սասմա սարերի, դաշտերի վըրա

Մի սարսափելի բանակ եր դըրել,

Ձը կար վերջ անխիղճ կոտորածներին...

Կըրակ եր թափում խեղճ Սասմա գըլխին,

Այդ որով եր, վոր ե վորսասարը

Այսպես չորացավ,

Յեվ պարըսպապատ կանաչ անտառը

Անապատ դարձավ:

ԴԱՎԻԹ.— Մըսրամելիքի բախտիցրն ե, վոր

Յես այդ Ժամանակ փոքրիկ եյի գեռ,

Յես կը թողնե՞յի, վոր նա գար իմ հօր

Ծաղկած յերկիրը քարուքանդ աներ...

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Դավիթ, միամիտ մի՛ խոսիր
այդպես.

Նա սովորական մարդ չե հասարակ,

Այլ մի աթղահա ահուելի ե վես,

Ինչպես ամբողջի գոռոզ աշտարակ:

Յերբ դուրդ ե դըցում Մըսուր քաղաքից,

Սակավ ե մընում հասնի Ձինմաչին.

Յերբ ման ե գալիս, կարծես թե հիմքից

Սարեր վուլ յեկան ե կործանվեցին.

Տափը դողում ե վոտների տակին:

ԴԱՎԻԹ.— Թող հիմա յեկ նա մեր յերկիրը դա...

Մըսրամելիքից վախեցող չըկա:

Հորեղբայր Հոնան, քեզ մի բան ասեմ.

Իմ հոր յերկիրը չը պիտի թողնեմ

Այս խեղճ դըության, այսպես անապատ,

Ծընվել ենք ապատ ե լինենք աղատ:

Այստեղ նոր անտառ մենք պիտի դըցենք.

Անտառի չորս կողմ պարիսպներ քաշենք.

Նըրա մեջ նորից կյանք պիտի յեռա,

Յերկիրը նորից պիտի շենանա:

Թո՛ղ առաջվա պես ուրախ խըմբերով՝

Անթիվ յերեներ այստեղ թափառեն,

Թըշնամիներից իսպառ ապահո՛վ

Մարգերի վըրա հանգիստ արածեն:

Թող աճեն, ծաղիկեն ծառեր, ծաղիկներ

Յեվ ողը լըցնեն անուշ զովությամբ,

Յեվ հաղար ու մեկ գեղգեղուն հավքեր

Թընդացնեն անտառն յերգեցողությամբ...

Նախշուն ծաղկի պէս...

Բայց ցընորք չե սա և փուռ յերազ:

Հէ՛յ-վա՛խ, հորեղբա՛յր, պարտական մնաս,
Թե վոր ինձ չուզես

Ու մենակ թողնես:

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Ավելի լավ է, Դավիթ, վոր հիմա
Մենք ել սըրանց պէս պառկենք ու քնենք.

Իսկ առափոտյան, յերբ վոր լուսանա,

Այդ մասին քեզ հետ յերկար կը խոսենք:

ԴԱՎԻԹ.— Բընի՛ր, հորեղբա՛յր, յես ել քո մոտին
Այստեղ կը պառկեմ, բայց ամենեվին
Բընել չեմ ուզում:

(ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ արդեն քնած է. նույնպէս և մյուս վորս-
կանները: Դավիթը քեֆ է ընկել իորեղբոր մոտ և անշարժ
նայում է մի կետի վրա՝ մոտերով հեռու-հեռու տարված: Նրա
աչքերի առաջն է Մարութա սարի սովորագիծը, վորի գագաթին
յերեվում է Աստվածածնի ավերված վանքը: Այն կողմում Դա-
վիթը նշմարում է մի ճերմակ և մաքուր լույս, վորը բղխում
է մարմարիոնի պատնուվածքից և կաքնագույն շողեր է տարա-
ծում իր շուրջը: Լույսը գնալով ավելի և ավելի պայծառանում
է: Դավիթը զարմացած և սրտահույզ վեր է կենում իր տե-
ղից):

Արարի՛չ Աստված, այն ի՞նչ է այստեղ...

Սա վոր ճըրաղ է

Յե՛վ վոր կըրակ է,

Այլ աստղից պայծառ լույս հըրաշագեղ:

(Դավիթը գնում է լույսի ուղղությամբ և քիչ հեռու վե-
րագանում՝ սաստիկ այլայլված՝ խորհրդավոր յերեվույթի
սպավորութան ներքո):

Հորեղբա՛յր Հոնան... ի՞նչ խոր քընած է...

Ձարթեցնե՞մ թե վոր... Գանի չե մարած,

Թող սա ել տեսնի... Հորեղբա՛յր, զարթի՛ր,

Այնտեղ մի լույս կա... այն կողմը նայիր:
ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— (Ձարթնելով) Դավիթ, արթո՞ւն
ես, դու քընած չե՞ս դեռ՝

ԴԱՎԻԹ.— Յես ե՛լ չեմ կարող քնել այս գիշեր:

Տե՛ս, այն ի՞նչ լույս է Մարութա սարում

Այնպէս անարատ և այնքան պայծառ...

Իր շուրջն այնպէս է լուսավորում,

Վոր պարզ յերեվում է ամեն մի քար:

Տե՛ս-քանի մութը թանձրանում է,

Այնքան ավելի պայծառանում է,

Սա ի՞նչ է, ասա՛, հորեղբա՛յր Հոնան,

Ի՞նչ խորհուրդ ունի, ինչի՞ յե նըշան...

ՁԵՆ.—ՀՈՆ.—(Վեր է կենում և խաչ հանում յերեսին)

ԴԱՎԻԹ.—Խոսի՛ր, հորեղբա՛յր, ինչ գիտես պատմիր

ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ.— Դե ինձ լավ լըսիր:

Այն բարձր տեղը, վոր այնպէս պայծառ

Հըրեղեն լուսով լուսավորված է,

Կանգնած էր առաջ մի սիրուն տաճար,

Վոր հիմա քանդված և ավերված է,

Անգուգահա՛ն էր, հրաշալի՛ յեր նա,

Նըմանը չըկար մեր ամբողջ յերկրում,

Գըմբեթի խաչը, Դավիթ, համարյա

Մինչև կապուտակ յերկինք էր հասնում:

Յե՛վ դուռ ուներ նա—մի ըսքանչելիք.

Այնքա՛ն նուրբ, չըքեղ, այնքա՛ն գեղեցիկ...

Ամենահմուտ վարպետի ձեռքով

Վերեվից ներքև ծածկված զարդերով...

Իսկ նե՛րսը, նե՛րսը... ի՞նչ պայծառություն...

Ուղիղ յերկնային մի արքայություն:

Թե՛ կամարներում և թե՛ պատերին

Քանի՜ հատ ասեմ պատկերներ կային,
Այնքան գեղեցիկ և նուրբ նկարած,
Կարծես կենդանի առաջիդ կանգնած...
Բոլոր սյուները— սրբատաշ քարից,
Միաձուլ, ասես՝ հալած ու թափած,
Յեւ խարխալներից ու խոյակներից
Ըզմայլվում եր մարդ և մընում ապշած,
Թե ուր կարող ե հասնել մեր հոգին,
Յերբ ձգտում ե նա վեհին ու բարձրին:
Յեւ ի՞նչ հիացք եր զանդակատունը
Ու վերե կախած նըրա գանգերը,
Վորոնց քաղցրաձայն, զորեղ թընդյունը
Լըցնում եր չորս կողմ բոլոր ձորերը...
Տիրամոր տոնին, ամռան վերջերում,
Ամբողջ Սասումը այնտեղ եր լինում:
Մարութա սարը կենդանանում եր,
Զարդարվում, կարծես զարնան ծաղկունքով,
Յեւ ծովի նըման ալեկոծում եր
Ուրախ ամբոխը՝ իրար անցնելով...
Զորս կողմը, բոլոր ճանապարհներում
Ուխտավորներ ե վոր կը խըռնվեյին՝
Մի ծայրը կորած Սասմա կիրճերում
Յեւ մյուս ծայրը՝ Մարութա գլխին...
Ա՛խ, անդառնալի՛, յերջանի՛կ որեր...
Այնտեղ տըխրություն ասածը չկար.
Յեւ ուրախ եյին թե՛ մանուկ, թե՛ ծեր
Ժողովրդական այն տոնի համար:
Այնտեղ ընդհանուր ուրախության մեջ
Յուրաքանչյուր վոք թե կին և թե մարդ
Թաղում եր բոլոր հոգսերըն անվերջ

Յեւ ինչքան սըրտում ունեք ցավ ու դարձ,
Ամենքն ուրախ, ամենքն զըլարթ:
ԴԱՎԻԹ.— Ա՛խ, յերեկ՛կ յես ել, հորեղբայր Հոնան,
տեսած լինեյի դոնե մեկ անգամ:
ԶԵՆ—ՀՈՆԱՆ.— Ի՞նչ խառն բաղմություն, ի՞նչպիսի
աղմուկ...

34/22 km.

Այստեղ աչուղի սաղըն ու տաղը,
Այնտեղ դափ-զուռնան կամ թե մեղմ դուդուկ,
Յեւ ջահել խմբի պարըն ու խաղը:
Մի տեղ, կը տեսնես, վտանգի դիմաց՝
Անթիվ թըլիսմներ ուտերից կախած՝
Լարախաղացը ճարպիկ վոստյունով
Անցնում ե արագ ձգված պարանով,
Նստում, վեր ցատկում, ինչպես սատանա,
Յեւ հանկարծ, կարծես թոկից ընկնելով,
Գըլխիվայր կախվում մի վտռի վըրա:
Իսկ խենթը ներքե՝ նըրա ծաղրածուն
Հեռուում ե իր հըմուտ վարպետին
Յեւ հարթ-հավասար ու փավուկ գետնին
Նըրա պես ցատկում, վազում, գլորվում
Յեւ հիանում իր հնարքի վըրան
Ի մեծ ցնծություն խմբված բաղմության:
Մի կողմ՝ ըսկեսուր և հարս ու աղջիկ
Մատաղի համար կըրակ են անում,
Մյուս կողմ՝ նստոտած են ծախապատիկ
Ու յեփած տաք-տաք մատաղըն ուտում,
Իսկ վանքի առաջ ի՞նչ գոռում-գոչում...
Ճամբան կը դառնար մի վաճառանոց,
Մըրդավաճառը՝ առաջը դրած
Պտուղներով լի քանի մի կըթոց՝

Գովում եր ձենով իր հետը բերած
Անուշ խաղողը, կարմիր խնձորը,
Շաքարի տանձը, մալաս-սալորը
Մեղրահամ սեխը և այն բոլորը,
Ինչով վոր տերը մեր յերկնային
Լցրել է առատ գեղջուկի այգին:

ԴԱՎԻԹ. — Բայց ի՞նչ պատահեց:

Յերկիրը շարժվեց,

Թե դարձրալ Մըսրա մոլի դադանը...

ՁԵՆ. — ՀՈՆԱՆ. — Այո, նա քանդեց այս մենաստանը.

Յեվ, մեր հոյակապ տաճարի տեղակ,

Թողեց մեզ համար մի խեղճ ավերակ:

Բայց սրբությունը սրբություն մնաց.

Ու նըրա մարմար սեղանի վըրան

Պայծառ, հրեղեն մի լույս յերևաց...

ԴԱՎԻԹ. — Հորեղբայր Հոնան, տե՛ս, ել «Հե» չը կա.

Մարութա վանքը, աստված և վըկա,

Մենք չուտով պիտի վերանորոգենք.

Իսկ Վորսի-սարը առ այժմ թողնենք:

Յերգվում եմ, իմ հայր, քո գերեզմանով,

Տաճարը վոտի կը կանգնի չուտով.

Պիտի մոռանամ, թողնեմ այսուհետ

Վորսորդությունըս իմ աղեղ և նետ,

Բոլոր յեռանդով և ամբողջովին

Նվիրվեմ պիտի յես իմ սուրբ դործին:

Իսկ դու, հորեղբայր, ինձ պետք է ունես:

Հենց վոր կը ծաղի վաղվան արեղակ,

Մարութա գլխին պիտի ժողովես

Հարյուր հատ վարպետ, հազար հատ մշակ,

Վոր սուրբ տաճարի նոր հիմքը դնեն:

Աշխատանքներին կը հսկեմ անձամբ
Յեվ միայն այն ուր սարկցը կիջնեմ,
Յերբ վանքը նախկին իր գեղեցկութամբ
Մարութա գլխին կանգնած կը տեսնեմ:
Մենք չենք խնայել վո՛չ փող և վո՛չ ջանք,
Մարութա գլխին այն կարածրանա
Այնքան փառավոր և այնքան պայծառ,
Վոր իր համբավը տարածվի աշխարհ:
Արեվըս վըկա, թե հընար լիներ,
Ձուլել կտայի այնպիսի դանդեր,
Վոր, յերբ վերհատեն, նրանց գլի ձայնից
Ձարթներ թշնամին իր քաղցը քնից:

ՁԵՆ. — ՀՈՆԱՆ. — Դավիթ, ձեռ վեր առ դու այդ քո
մտքից:

Յոթը տարի յե, վոր Մըսրա տերը
Մոռացել էր մեղ խարջ չեր պահանջում.
Յոթը տարի յե, հարկահանները
Սասմա աշխարհում չեյին յերևում.

Ասկարը կառնի մեղ վրա կը գա
Իսկ յեթե հիմա վերանորոգենք
Ավերված վանքը, առաջվա նման,
Նըրա սըրտումը կըրակ կը վառենք
Մի դարհուրելի վրեժխնդրություն:

Յեվ ամբողջ Սասում վոտի տակ կը տա:

ԴԱՎԻԹ. — Թո՛ղ գա. նրանից ես չեմ վախենում.

Յեվ խոսքիս վըրա հաստատ եմ մնում:

ՁԵՆ. — ՀՈՆԱՆ. — Մեր մեծ աղետի պատճառ կը դառնաս

Ու հետո, Դավիթ, սաստիկ կը զղջաս:

ԴԱՎԻԹ. — Ինչ վոր ել ասես, վաղ առավոտյան

Պիտի ձեռք դարկենք վանքի շինություն:

Դու ել, հորեղբայր, յեղիւր ողնական,
Յեղիւր ողնական նորելուկ Դավթին:

ՊԱՏԿԵՐ 3-ՐԴ

Մարամելիքի ապարանքը: Մի դահլիճ, վորի պատերը և գմբեքածև առաստաղը գույնգույն ապակիներից են, վորոնց շնորհիվ սենյակն ստանում է մի տեսակ կախարդական բնավորութուն: Հատակը մարմարյա: Դահլիճի ֆակատին դրված և գահը: Պատի վրա կախված են գլխի ու զրահ՝ նետ-աղեղ, կապաքն, գուրգ, միզակ, վահան, սրեր: Կան նաև զարդարանքներ՝ յեղջուրներ, վագրի մորթի, անոթներ մարդկային գանգից՝ արծաթապատ և փանդակագործ, վարագի ժանիֆներ՝ քեյի վրա կախված:

Մարամելիքը՝ շքեղ, գույնգույն զգեստով, գոտիով, կեռ սուրը կապած և գլխին չալմա՝ աղամանդներով զարդարած՝ առո՛ք-վառո՛ք բազմել է գահի վրա և շփում է յերկայն ալեյսառն մորուքը և մինչև ակամջները տարած բեյսերը: Ինճը խոժոռադեմ է, քիսագույն և աչքերը սև ու դաժան:

Մտնում է մի քիկնապահ և դռան մոտ կանգնում:

ԹԻԿՆԱՊԱՀ.— Հղոր խալիֆա, քո խոնարհ ծառան՝

Քաջ Կոսրադինը սպասում է դռան:

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Թո՛ղ ներս դա չուտով:

Թիկնապահը գնում է: Մտնում է Կոսրադինը, մոտենում է գահին և չոփելով պատվանդանի վրա համբուրում է Մարամելիքի փեշը):

Կոսրադին, բարո՛վ:

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Արեգակնափայլ անհաղթ իմ արքա,

Մի տխուր համբավ Սասմա աշխարհից:

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Լսում եմ, ասա՛:

Այդ յերևում է քո մռայլ դեմքից:

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Շըրջադայեցի, ըստ քո հրամանին,
Քո մեծ տերության բոլոր ծայրերը:

ՄՍՐԱՄ.— Յեվ ինչպե՞ս դտար:— Ամեն տեղ կարգի՞ն:

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Այո՛, թող վըստահ լինի իմ տերը:

Ամեն տեղ հանդիստ և խաղաղություն,

Յեվ ժողովուրդը հազար բերանով

Փառաբանում է քո որհնյալ անուն՝

Յերջանիկ, ուրախ և միշտ ապահով:

Բայց միայն մի տեղ, միմիայն Սասում

Յես նկատեցի ինչ վոր խըլըրտում...

ՄՍՐԱՄ.— Ի՞նչ տեսար այնտեղ, ի՞նչ գիտես, ասա՛:

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Դեռ մի առանձին մեծ վըտանդ չը կա:

Չը կա, բայց հետո կարող է լինել:

Մըհերի վորդին գլուխ է բարձրացրել:

ՄՍՐԱՄ.— Այն խելառ տղա՞ն, այն խողարա՞ծը...

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Այո՛, տե՛ր արքա, այդ անիծվածը:

ՄՍՐԱՄ.— Ախոո՞ւ, վոր այդ չար ոճի ձագուկին

Յես չըսպանեցի իր ժամանակին,

Յերբ վոր նա անխելք յերեխա յեր դեռ...

Հիմա նա վաղուց փըտած կը լիներ:

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Իր ժողովուրդի գլուխն անցած՝

Անում է, ինչ վոր սիրտըն ուզում է,

Ժողովուրդըն էլ, ուղիղըն ասած,

Նրան կուռքի տեղ յերկըրապազում է,

Դավթի անունով յերդում է ուտում

Յեվ Սասմա իշխան ու տեր համարում:

ՄՍՐԱՄ.— Ոհո՛, մոռացան Մարամելիքին...

Յես դրանց խելքի կը բերեմ կըրկին:

ԿՈՍՐԱԴԻՆ.— Հիշո՞ւմ ես, տե՛ր իմ, Մարութա վանքը:

Վոր համարվում էր Սասմա պարծանքը,

Յեւ չպարտ կանգնած սարի կատարին
Հասնում եր կապույտ յերկնակամարին :

Յերբ վերջին անգամ ապաստակեցինք

Սասման յերկիրը սըրով և հըրով

Այն վանքն եւ մենք քարուքանդ արինք՝

Գըմբեթը դեանին հալստարելով :

ՄՍՐԱՄ. — Յեւ մնաց միայն մի խեղճ փլատակ :

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Բայց հիմա արդեն փլատակի տեղ

Կանգնած է մի նոր տաճար փառահեղ,

Վորի դանդերի ուժդին ձայները

Հասնում են մինչև Մսրա սարերը :

ՄՍՐԱՄ. — Բայց ո՞վ հանդգնեց, առանց իմ կամքի,

Ձեռ դարկել մի նոր տաճարի շենքի :

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Եւ ո՞վ կաներ այդ-միայն Դավիթը,

Սասմա պաշտելի և քաջ իղիթը :

ՄՍՐԱՄ. — Բայց նա չէր կարող, չէր համարձակվի...

Մի՞թե չէր լսել Մըսրամելիքի

Վիթխարի ույժը, կարողությունը,

Մի՞թե չէր լսել նա իմ անունը...

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Յեթե գըլխումը քիչ խելք ունենար,

Նա այդ չար դործից հեռու կը մընար :

ՄՍՐԱՄ. — Բայց ի՞նչպես է, վոր մենք չենք իմացել :

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Կարճ միջոցում են տաճարը շինել :

Վըրան բանել են յոթն որ չարունակ

Հարյուր հատ վարպետ, հազար հատ մըլաղ :

ՄՍՐԱՄ. — Յեւ հիմա պատրաստ է բոլորովին :

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Ինչպես չէ, մինչև անգամ ոռեցին,

Են եւ ի՞նչ չըջով,

Ինչ մեծ հանդիսով...

Յես հեռու կանգնած տեսա բոլորը.

Դըրանց ծեսերը, դըրանց թափորը,

Խաչ ու խաչվառը...

Խունկ ու բուրվառը...

Լըսեցի դըրանց ժամերգությունը,

Վանքի դանդերի ուրախ թընդյունը...

ՄՍՐԱՄ. — Լըսի՛ր, Կոսբաղին : Հենց վաղն և յեթ

ճանապարհ կընկնեք Չարխաղինի հետ

Դուք դեպի Սասում :

Շատ կարճ միջոցում

Հարկատու յերկրից պիտի ժողովեք

Յոթ տարվա խարջը-քառսուն բեռ վոսկի :

Բայց չը լինի թե դուք ականջ դընեք

Աղաչանքների կամ արտասուքի...

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Անհոգ կաց, իմ տե՛ր, և վըստահ յեղիր.

Քառսուն բեռ վոսկին պատրաստ համարիր :

ՄՍՐԱՄ. — Յես ձեզնից կուզեմ և քառսուն աղջիկ

Աղապ, գեղեցիկ.

Քառսուն կարճ կընիք, վոր յերկանք աղան :

Յեւ քառսուն յերկայն, վոր ուղտեր բարնան :

Բայց ահա ձեզ իմ խիստ հըրամանը.

Մինչև բոլորը պատրաստ չը լինի

Սասումից յենել, անցնել սահմանը

Վոչ վոք ձեզանից իրավունք չունի :

ԿՈՍԲԱԳԻՆ. — Հըգոր ալլահի ոգնականությամբ

Քո տըված բոլոր պատվիրանները

Յես կը կատարեմ խստիվ, ճըշտությամբ,

Յեւ դո՛ւ կը մընա իմ բարի տերը :

ՄՍՐԱՄ. — Իսկ դալով Դավիթին, ձեռ-վոտըն ամուր

Կապկապած՝ ձեզ հետ կը բերեք Մըսուր :

ԿՈՍԲԱՒԻՆ.—Վաղ առաջնության կեննեք անպատճառ:
ՍՄՐԱՄ.—Բարի՛ ճանապարհ:
ԿՈՍԲԱՒ.—Բարո՛վ մընաս, տե՛ր: Թող մեծ ալլա՜ք
Հաստատուն պահի քո վոսկի դահլը:
(Կոսքադինը գնում է):

ՊԱՏՆԵՐ Զ.ԲԴ.

Գյուլնազի բանջարանը, ուր բուսել է շաղգամ: Աջ կողմում յերեվում է խրճիթը՝ փակված դռնով, գալիս են Մարտիկի հարկահանները՝ Բադին և Սյուդին: Սրանց առաջնորդում է Ջեմով-Հոնանի կողմից մի պահապան: Բոլորն էլ զինված են: Պահապանը բաղխում է խրճիթի դուռը:

ՊԱՀԱՊԱՆ.— Պառա՛վ, է՛յ պառավ, արի դուռը բաց:
ԳՅՈՒԼՆ.— (Դռան յետևից) Աստված տա, աստված:
Վո՛չ փող կա, վո՛չ հաց:
ՊԱՀԱՊԱՆ.— Հաց ուզող չըկա.
Դուռը բաց արա:

(Գյուլնազը կամենում է բաց անել դուռը, բայց նկատելով զինված մարդիկ՝ նչալով և վախեցած դուռն իսկույն փակում է):

ԲԱՒԻՆ.— Ի՞նչ կա վախեցար,

Այ հիմար քավթառ:

ՍՅՈՒԴԻՆ.— Բաց արա, թե չե կրճնկահան կանեմ,
Քացի կըտամ ու դուռըդ կը կոտրեմ:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— (Գլուխը հանելով) Սրանք ո՞վքեր են:

ՊԱՀԱՊԱՆ.— Մըսրացիներ են:

Յոթ տարվա խարժը յեկել են տանեն:

ԳՅՈՒԼՆ.— Յես փոչինչ չունիմ... Ի՞նչ պիտի առնեն...

ԲԱՒԻՆ.— Վոսկիքըդ հանիր բեր այստեղ չուտով:

Յեթե չես ուզում, վոր խըլենք զուռով:

ԳՅՈՒԼՆ.— Ա՛յ անաստվածներ, դուք ինչ եք ուզում
Ես կերած-կորած անտեր պառավից:

Ինչի՞ յեք յեկել դրոներս կոտրում:

Ինչ պահանջ ունիք, արեք հարբատից:

Ինձ պես աղքատին ո՞վ է փող տըվել,

Վոր յեկել եք իմ դռանըս կանգնել:

Տունըս դատարկ է: Մի պղինձ չըկա

Աղիդ որերը կերակուր յեփեմ,

Կա մենակ մի հին, ժանդոտած կաթսա,

Են ել փող չունիմ դոնե կըլեկեմ:

Մի խըսիր չունեմ, վոր փըռեմ սաղիս,

Ջմեռվա ցըրտին դեռնին եմ պառկում,

Մի փալատ ե իմ վըրի վերմակըս—

Փաթաթվում եմ ու կըծիկ եմ դառնում:

Ախր ի՞նչ ունեմ, ինչի՞ս եք կարոտ,

Վոր եղբան հոգով յեկել եք ինձ մոտ:

ՊԱՀԱՊԱՆ.— Դու սո՛ւտ ես, լըտի՛ր, զըվելի ջադու:

Յես չե՞մ իմանում, թե ո՞վ եյիր դու:

Յերբ վոր Մըհերը կենդանի յեր դեռ,

Մեղանից ամեն մեկըն ել դիտեր,

Վոր դու սիրականն եյիր Մըհերի,

Վորին դարձըրել եյիր քեզ դերի:

Տունըդ չըբեղ եր պալատի նըման,

Ջարդարվում եյիր անդին քարերով,

Ապրուստ ունեյիր թաղավորական,

Սընդուկներդ լի վոսկով-արծաթով:

Հազածդ եր միշտ բեհեզ ու դիպուկ,

Կերած-խըմածըդ՝ մեղըր ու կարազ:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Բայց Մըհեր մեռավ, ու Մըսրա տերը

Ներս թափեց Սասում բոլոր զորքերը:

Ինչ վոր ունեյի, հափշտակեցին,

Բեհեզ ու դիպուկ, վոսկի ու արծաթ,

Տունըս քանդեցին և կըրակ տըվին,
Ինձ եւ դարձըրին մի հետին աղքատ:
ԱՅՈՒԴԻՆ.— Դե բերում ես, բե՛ր, թե չե... հս գե-
տես...

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Անհավատ, անդո՛ւթ խղճմբտանք
չունե՞ս:

ԲԱԴԻՆ.— Յեկեք ներս մըտնենք
Ու գոռով առնենք:

(Բադինը կամեցում է մտնել խրճիթը, Գյուլնազը՝ շեմքում
կանգնած՝ աշխատում է արգելել):

ԳՅՈՒԼՆ.— Հեռո՛ւ ետեղից... չե՛մ թողնի մտնեք...

ԲԱԴԻՆ.— Կորե՛ր... Պառավի ձայնը կըտրեցե՛ք...
(Սյուդին խփում է Գյուլնազին, վարը վայր է ընկնում գետին
և ուշաքսի մնում է մի քանի րոպե: Սյուդին, Բադին և պա-
հապանը մտնում են խրճիթը և դուռը ծածկում: Գյուլնազը կա-
մաց-կամաց ուշքի յե գալիս և վեր կենում):

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Ցավըս տանեք դուք, դո՛ղ ավաղակներ,
Անաստված, անխիղճ, անհավատ չընեք...

Ձեր վոտը կտարվեք ճամբին մընայիք,

Դո՞ւք եյիք պակաս ինձ կողոպտեյիք...

Աստված, դու արա սրանց գիժանը,

Մի վերջ տուր սըրանց դազանությանը...

(Դուրս են գալիս խրճիթից Բադին, Սյուդին և պահապանը):

ԲԱԴԻՆ.— Վա՛, մենք կարծեցինք, վոր ես քավթառ
կրդեն գընացել ե եմ աշխարհը...

Վո՛չ, կենդանի յե ու հաչում ե դեռ:

Վոսկին հո առանք, դե գընա ու կեր:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Վա՞յ ինձ... քոռանամ... դա իմ
բալիկիս

Ականջի ողն ե կընքահոր բերած...

Լույս դառավ, գընաց սիրուն աղավնիս,
եդ հիշատակըն ինձ միայն մընաց:

Տո՛ւր ինձ, յես տուր ինձ իմ աչքիս լույսը,
Իմ ուրախությունն ու միակ հույսը...

Լավ ե ինձ մորթես, կենդանի թաղես,
Քան թե դրանից հավիտյան դըրկես:

Սըրբեցեք տունըս, բոլորը տարեք,

Միայն թե, ի սեր ձեր զավակներին,

Խընայեցեք ինձ, իմ ծեր հասակին...

Եդ ողը, մենակ եդ ողը թողեք...

Տե՛ս, վոտդ ընկած յես աղաչում եմ,

Մի՛ տանիր, յես տուր, վոտդ պաղում եմ...

ԲԱԴԻՆ.— (Հրելով) Հե՞ր ես կոճղի պես ընկել վոտի
տակ...

ԱՅՈՒԴԻՆ.— Բան ասաց սա ել. «Վորդուս հիշատակ»:

(Խիծաղելով գնում են: Գյուլնազը չարանում է վիռլի պես և
սկսում է անիծել նրանց յետևից):

ԳՅՈՒԼՆ.— Վա՛յ ինձ, ի՛նչ անեմ, հողըն իմ գըլխին...

Գողացան, տարան, հափըչտակեցին...

Ա՛խ, թող եդ ողը քո աչքն հանի,

Եսքան ել անդութ դադան կը լինի...

Տեսնեմ, վոր աղիղ ձեր բալուկներին

Մի նաչում գըրած՝ մի որում թաղեք,

Բուերի նըման վայ տաք ձեր գըլխին,

Ձեր կյանքում ուրախ մի որ չտեսնեք...

Սուգ ու շիվանը, լաց ու կսկիծը

Անպակա՛ս լինի ձեր ոջախիցը...

Թըշնամիների սուր-սուր նետերը

Փըշերի նըման ցըցվեն ձեր մարմնում,
Ձեր միտը լափեն շուն ու գելերը,
Ինչպես վոր դուք մեր միտըն եք ուտում...
Ձեր հիշատակը ջընջվի աշխարհից,
Վոր մենք ազատվենք ձեզ պես շըներից...

(Մտնում ե խրհիք: Գալիս ե Դավիթը):

ԴԱՎԻԹ.— Մասմա գյուղերը ծայրե ծայր անցա...
Յեվ ինչքա՛ն ինչքա՛ն նոր բան իմացա...
Հիմա բոլորը տեսա իմ աչքով:
Ինչ վոր յես լըսել եյի աղանջով,
Ինչպես ե քանդել Մըսրա դադանը
Իմ հոր յերկիրը, իմ սուրը վաթանը...
Յեվ քանի՛ տարի դեռ պիտի անցնի,
Մինչև վոր Սասում նոր մեկանց ծաղկի...
Յեվ նա կը ծաղկի, կաճի որեցոր
Իմ հայրենական յերկիր փառավոր:
Աստվա՛ծ, զորացրու իմ միտք ու հոգին,
Վոր լավ ծառայեմ իմ Ժողովրդին:

(Դավիթը պոկում ե շաղգամը և սկսում ե ուտել: Խրհիքից
դուրս ե գալիս Գյուլնագը):

ԳՅՈՒԼՆ.— Խենթո՛ւկ, հիմի ել շաղգամե՛րց կը պար...
Արարիչ աստված, եսքա՛ն ել խելառ...

ԴԱՎԻԹ.— Նանի ջան, ների՛ր, քաղցած եյի յես:

ԳՅՈՒԼՆ.— Շաղգամի տեղակ դու զըխկուն ուտես,
Չոռ ու ցավ ուտես:

ԴԱՎԻԹ.— Ես մի շաղգամով դու աղքատացա՞ր,
Վոր ելի եղպես սառտիկ չարացար:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Աստվա՛ծ, ազատիր ինձ սըրանց ձեռից,
Թալանում են ինձ, դըրսիում չորս կողմից,

Սըրանց վո՞ր մեկին պատասխանը տամ.
Եսքան դարդերին յես վոնց դիմանամ...
Հերիք չեր ասես դըրսի թշնամին,
Տանջվում ենք և մեր յերկրացու ձեռքին...
Ա՛խ, Մըհե՛ր, Մըհե՛ր, լույսհոգի Մըհե՛ր...
Քո վորդին մե՞թե սա պիտի լիներ...
Վոչ ամոթ մընաց աշխարհում, վոչ դութ
Ամեն տեղ ալան-թալան, կողոպուտ:

ԴԱՎԻԹ.— Լավ, նանի, Դավթին դու մի հավանիր,
Յեվ նըրան ինչքան կուզես, հայհոյիր.
Բայց յերբ դործերըս աչքով կը տեսնես
Իմ մասին ուրիշ լեզվով կը խոսես:
Ով պիտի նորից կանաչացընի
Սեղան-սարի մոտ իմ հոր անտառը,
Պարիսպներ քաշի, յերեններ լցնի,
Կենդանացընի հին Վորասարը...
Յեվ ա՞յդ ե միայն: Այնպես ծաղկեցնեմ
Անապատ դառած մեր խեղճ վաթանը,
Գյուղեր, ավաններ այնպես չենացնեմ,
Վոր ճաքի Մըսրա դոռող իշխանը...

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Յեթե Մըհերի վորդին լինեյիր,
Դու կը թողնեյի՞ր,
Վոր են անորեն մըսրացիները
Գողերի նըման դան մեղ կողոպտեն,
Որը ցերեկով մըտնեն տըները,
Մեր ունեցածը խըլեն ու տանեն...

ԴԱՎԻԹ.— Ի՞նչ ե պատահել, թե աստված սիրես:
ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Հորեղբորդ մոտ գընա—կը տեսնես:
Մըսրամեղիքի քաղցած գելերը

Սուբութուր ստած մըտել են Սասուն,
Կըրում տանում են մեր վոսկիները,
Մեր յոթը տարվա խարջը ժողովում—
Քառսուն բեռ վոսկի, քառսուն կույս աղջիկ,
Քառսուն հատ յերկայն, քառսուն կարճ

կնիկ:

ԴԱՎԻԹ.— Ա՛յ, քանդվի՛ր՝ Մըսուր... Ուղի՞ր էս

ստում:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Աղքատ ու հարուստ ել չեն հարցնում.

Ինձ մոտ ել յեկան... Մի քացի տվին,

Վոր յես ուշադնաց՝ փովեցի դետին:

ԴԱՎԻԹ.— Հեռո՞— քեզանից ել մի բան առան:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Աղջկաս ողջ խլեցին տարան:

ԴԱՎԻԹ.— Հեյ-վա՛խ: Իսկ յես դեռ վոչինչ չգիտեմ,

Նանի ջան դըրանց յես վորտե՞ր դտնեմ:

ԳՅՈՒԼՆԱԶ.— Հորեղբորդ մոտ: Նստած են բաղում:

Յեզ կոտըն առած՝ վոսկի յեն չափում:

ԴԱՎԻԹ.— Շո՛ւտ արա, Դավի՛թ, հասի՛ր ողնության.

Յեկել ե ժամը վրեժինդրության...

Առյուծ՝ Մըհերի վորդին չը լինես,

Յեթե դու դըրանց անպատիժ թողնես:

(Դավիթն արագ հեռանում է):

ՊԱՏԿԵՐ Ծ.ԲԴ

Ձեռով-Հոնամի տան բակը: Ձախ կողմում տունն է, վորի ստորին հարկը պատշգամբով: Տան հանդեպ մարագն է՝ փակված դռնով: Մեջտեղ ծառաստան: Հանդիպակաց կողմում բարձր պարիսպ՝ գոցված դարպասով: Պատշգամբում դրված են վոսկով լի տպարկներ. մուսֆի յերկու կողմում կանգնած են մարացի պահապաններ՝ զինված նիզակներով: Մի ծառի տակ դրված է

նստարան, վորի վրա նստած է Ձեռով-Հոնամը գլուխը կոացրած և ձեռով բռնած նախաբ: Ծառերի յետևից գալիս է Ձեռով-Հոնամի ծառան:

ԾԱՌԱՆ.— Գինին վերջացավ: Գինի յեն ուզում:

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Ինչքան կուզեն, տար: Հէ՞ր ես հարցնում:

ԾԱՌ.— Վո՞ր դինուց տանեմ՝ կարմի՞ր, թե՛ ճեմմակ:

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Իրենք չասացին քեզ, թե ինչ տեսակ:

ԾԱՌԱՆ.— Ասացին միայն, թե «ամենահին»:

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— Կա տասը տարվա մի դինու կարաս.

Մառանում թաղված. թեև այդ դինին

Դըրանց հարամ է, բայց, է՛հ, ի՛նչ վնաս...

Վերցրո՛ւ կուժը դընա՛ մառանը

Լըցրու լիք-լիք մինչև բերանը:

(Ծառան գնում է):

Ավելի լավ է սըրտները չահեմ,

Վոր մեր յերկրիցը ուրախ հեռանան,

Քան թե սըրանցից դինի խընայեմ,

Թող իրենց տեսած հարգ ու պատիվը

Մի առ մի պատմեն Մըբամելիքին,

Իցե թե Սասմա բազդի անիվը

Ձարիցըն անցնի, պըտըտի բարին:

(Փողոցում լսելի յե աղմուկ):

ՁԱՅՆԵՐ.— (Դրսից) բա՛ց արա դուրը... Ե՛յ...

Ձեռով-Հոնան...

(Խփում են դռան):

ՁԵՆ.— ՀՈՆԱՆ.— (Դռնապանին) Այդ ինչ աղմուկ է...

Ո՞վ խփեց դռան...

ԳՌԻՆԱՊԱՆ. — Ժողովուրդըն է խմբվել վողոցում.

Վորը լավիս է, վորըն անիծում:

ՁԵՆ. — ՀՈՆԱՆ. — Դուռը բաց չանես: Ե՛յ, բարեկամներ,

Ավելի լավ է, քաջվեք ձեր տըներ:

Իզո՛ւր եք լավիս, իզո՛ւր բառաչում,

Հորթերը կորցրած կովերի նման

Իզուր եք «մայրի՛կ» ու «աղջի՛կ» կանչում.

Նըրանք ձեզ համար կորան հավիտյան:

(Փողոցում աղմուկը սաստկանում է: Կանանց աղաչանքը կամ անեծքը, մանկանց նիչն ու լացը, տղամարդկանց սպառնալիքը — բոլորը միախառնվել են և մի սարսափելի, դժոխային ժխոր առաջացրել):

Վոչի՛նչ չեմ կարող անել, սիրելի՛ք.

Իզուր են և լաց և սպառնալիք:

(ձաշից վեր կացած՝ գալիս են Կոսթային, Ջարխային, Բադին և Սյուդին. բոլորն էլ գինու ազդեցության տակ են):

ԿՈՍԲԱԴ. — Հոնա՛ն, մաշալլա՛, լավ պատվեցիր մեզ:

Շընորհակալ եմ, կեցցե՛ս դու, կեցցե՛ս:

ԷԱՐԻՍԱԴԻՆ. — Ի՛նչ տեսակ-տեսակ համեղ խորտիկներ,

Ի՛նչ հիանալի, անուշ զինիններ:

ՁԵՆՈՎ. ՀՈՆԱՆ. — Ձեզ պես թանկագին հյուրերի համար

Ձենով-Հոնանը ծառա յե խոնարհ:

ԿՈՍԲԱԴ. — Դե՛հ, բարեկամներ՛ր, հիմա ըսկեսեք:

Մընաց չը չափված յերեք բեռ վոսկին.

Այդ ել մենք ախոր կը վերջացընենք

Յեզ վաղ առավոտ արևածագին

Մենք մեծ քարվանով ճանապարհ կընկենք:

(վերցնում է կտոր):

Ջարխային, պահի՛ր: (Ջարխում է): Մեկ,
յերկու, յերեք...

(Փողոցում աղմուկն ավելի և ավելի սաստկանում է: Ամբոխ միջից լսելի յե Դավթի ձայնը):

ԴԱՎԹԻ ՁԱՅՆԸ. — Հեռացե՛ք, ճամբա՛, ինձ ճամբա՛ տվեք:

(Դուռը սկսում են չարչարել):

ԴԱՎԹԻ ՁԱՅՆԸ. — Դուռը բա՛ց արա, հորեղբա՛յր Հոնան:

ԿՈՍԲԱԴԻՆ. — Պինդ պահիր դուռը, ե՛յ դու, դռնապան ե՛յ պահապաններ, դժա՛ստ, պատրա՛ստ կացեք.

ԴԱՎԹԻ-ՁԱՅՆԸ. — Կոտրեցի դուռը-դո՛ւռը բաց արեք.
ՁԵՆՈՎ-ՀՈՆԱՆ. — Դավի՛թ, քե՛զ մասաղ, դընա՛, հեռացի՛ր:

(Դուռը սկսում են չարչարել):

ՁԱՅՆԵՐ ԴՐՍԻՑ. — Տըվե՛ք դըռանը... դե խիլի՛ր...
Ջարդի՛ր...

(Ուժգին հարվածներից դուռը վայր է ընկնում: Մտնում է Դավթը՝ անուխի իր դիմքի արտահայտությամբ: Նրա յետևից մերս է խուժում ամբոխը-խառնիմաղան բազմություն՝ ծեր, մանուկներ, կանայք, աղջկերք, յերիտասարդներ: Դիմադրող պահապաններին աչ ու ձախ հասցրած հարվածներով գլորում է գետին: Հետո Կոսթայինի ձեռքից խլում է կտոր):

ԴԱՎԹ. — Չափե՛լ չգի՛տեք... Թողե՛ք յես փախե՛մ...
Մեկ, յերկու, յերեք, չորս— և վերջ արդեն:

(Ամեն անգամ խլում է Կոսթայինի և մյուս յերեք մարացիների յերեսներից և արնոտում նրանց դիմքերը: Ձենով-Հոնանը սարսափած բռնում է Դավթի ձեռքից և աշխատում է նրան պահել):

ԶԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Դավիթ, խեղճի յեկ, այդ ի՞նչ ես
անում...

ԴԱՎԻԹ.— Մի՞թե չես տեսնում... Վոսկի յեմ չա-
փում...

ԶԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Վա՛յ մեղ, կորած ենք...

ԶԱՅՆԵՐ.— Վո՛չ, մենք փրկված ենք...

ԶԱՅՆԵՐ.— Փրկվա՛ծ ենք, փրկվա՛ծ...

ԶԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Կորա՛ծ ենք, կորա՛ծ...

ԴԱՎԻԹ.— Դե՛ անկոչ հյուրեր, ձեր յեկած ճամբով

Դուք ձեր յերկիրը կդառնաք կըրկին

Յեվ ինչ վոր այստեղ տեսաք ձեր աչքով,

Մեկ մեկ կը պատմեք ձեր ուղարկողին:

Թող նա խմանա, վոր այսուհետե

Սասմա յերկընքում փայլեց նոր արև,

Յեվ, թեև չկա դյուցադըն Մըհեր,

Նըրա զավակը կենդանի՛ յե դեռ:

ԿՈՍԲԱԴԻՆ.— Վա՛յ ձեզ... Ճըշմարիտ մի խոսք եմ
ասում.

Յերեք որ չանցած՝ կորած ե Սասում...

ԶԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— (Ծնկաչոփ) Ա՛խ, ներում արեք,
տարե՛ք ձեր վոսկին,

Մի՛ հայտնեք վոչինչ Մըսրամեղիքին...

ԴԱՎԻԹ.— (վեր կացնելով) Վե՛ր կաց, ամո՛թ ե,
այդ ի՞նչ ես անում...

Դու ինձ սըրանց մոտ դեռին ես կոխում...

Մի՞թե Մըհերի յեղբայրն ես դու...

Մի՞թե դու նըրա անվեհեր հոգու

Կեսըն ել չունիս... Ա՛խ, Մըհեր, Մըհեր...

(Մարագից լսում են կանացի աղաղակներ և լաց ու կոծի
աղիողորմ ձայներ):

Այս ի՞նչ ձայներ են... ի՞նչ աղաղակներ...

(Մտնելով և մարագի դռնը):

Նըրանք ուրեմն այստեղ են փակված...

Ժողովո՛ւրդ, յեկեք, մի ահանջ դըրե՛ք:

Ի՞նչ հեկեկանքներ... Ի՞նչ վողբեր ու լաց...

Այս տեսակ ձայներ լրսած չեմ յերբեք...

Այս աղիողորմ հառաչանքներից

Քար սիրտը նույնիսկ կը պատռվեր միջից,

Իսկ դու, ո՛հ Հոնան, քարից ել վառթար...

Ասա՛ ինձ, ինչպե՛ս դու կարողացար

Այս դժոխային տանջանքը տեսնել,

Այս կըսկծալի վայունքը լրսել,

Յեվ ելի մընալ այդչափ անըզա...

Հոնա՛ն, թո սըրտում խըղճմըտանք չըկա...

Ջա՛ն, իմ քույրիկներ, ջա՛ն, աղիկ մայրեր,

Լըռեցե՛ք, թողե՛ք ձեր սուգ ու չիվան,

Ահա՛— կոտորո՛ւմ եմ ձեր բանտի դըռներ,

Յեվ հասավ ժամը ձեր աղատության...

(Գավիթը բաց ե անում մարագի դուռը, վարտեղից դուրս
են քափվում կանայք և աղջիկք: Ամբոխը խռնվում ե նրանց
հետ, և խռնվիմաղանն աղմուկ ե բարձրանում: Ամենքն իրար
են փնտռում և միմյանց գտնելով՝ գրկախառնվում, համբուր-
վում են ուրախ բացականչություներով. «Մայրի՛կ ջան»,
«Աղջի՛կս», «ագի՛գ», «բալե՛ս...»):

ԴԱՎԻԹ.— Դե՛, Ժամանակ ե, ձիերըն հեծե՛ք

Յեվ դեպի Մըսուր թըռե՛ք դընացեք:

Բայց մի դուցե թե մի ուրիշ անգամ

Սասմա աշխարհում ձեր չողքը տեսնեմ:—

Գիտցած յեղեք, վոր յես փոշու նըման

Ձեզ իսկույն և յեթ կանհետացընեմ:

(Կոստանդինը իր ընկերների հետ հեռանում է):

ՁԱՅՆԵՐ.— Փըրկված ե Սասուն... Գընա՛ց թըշ-
նամին...

Կեցցե՛ Մըհերի արժանի վորդին...

ՊԱՏԿԱՆԵՐ Գ-ԲԳ

Մարամելիքի ապարանքի վերնահարկում գնում էին: Արարական մոգայիբով զարդարված սյուներ, վարձն վերելում միանում են ունեցածով կամարներով: Ճեմելիքից յերեվում են հեռու ընկած լեռները, վարձն ստորստում ընդարձակ դաշտավայր՝ իր վոլորապտույտ մեծ մանապահով: Ճեմելիքում դրված է մի փափուկ գահավորակ, ծածկված կերպասով և վոսկեկար քավ-շյա մուքաֆաններով: Մարամելիքի կիներ քեֆ ընկած՝ ծխում է զայլան: Սյուների մոտ կանգնած է Մարամելիքի աղջիկը՝ յերեսը դեպի մեծ մանապահը և նայում է հեռուն:

ԼԵՅԼԱ.— Մայրի՛կ, գալիս են... դուրս յեկան ձո-
րեց...

ԻՍՄԻԼ-ԽԱՆՈՒՄ.— Լավ, մի՛ խենթանար ուրախու-
թյունից:

(Վեր է կենում, գնում աղջկա մոտ):

ԼԵՅԼԱ.— Ա՛յ, տեսնում ես այն ձիավորներին,
Հեռու, չատ հեռու, ձորի բերանին:

ԻՍՄԻԼ-ԽԱՆՈՒՄ.— Մերոնք չեն, մերոնք ուղտերով
կզան:

ԼԵՅԼԱ.— Ինչո՞ւ ուրեմն այսքան ուշացան:

Ա՛յ, մի չուտ դային... Ի՞նչ կուրախանանք...

Մեկ ել կը տեսնենք— զըրա՛նդ—Հա—զըրա՛նդ

Իրար հետեվից բարձած ուղտերը

Բերում են ահա վոսկու բեռները...

Քառսո՛ւն բեռ վոսկի—Հեշտ բա՞ն է ասել

Այս, մայրի՛կ, ի՞նչեր կարող ենք անել...

ԻՍՄԻԼ-ԽԱՆՈՒՄ.— Ի՞նչ պիտի անես:

— Կանեմ— կը տեսնես:

Ամենից առաջ ճակատիս համար

Յես պիտի չինեմ մի լավ վոսկեշար:

Հետո՛ այնպիսի գեղեցիկ մանյակ,

Ի՞նչ տեսակ-տեսակ ապարանջաններ,

Վոր ամբողջ կուրծքս փայլի վոսկու տակ:

Ի՞նչ չըքեղ քամար, մատանիք, ողեր...

Մի խոսքով պիտի լույս-արե դառնամ,

Արեգակի պես փայլեմ ու չողամ...

ԻՍՄԻԼ-ԽԱՆՈՒՄ.— Իսկ յես՝ տան յեղած բոլոր
Հասարակ

Թասեր, դավաթներ, կըժեր, ախներ

Վերցընեմ պիտի և նըրանց տեղակ

Թաղերում չարեմ վոսկի անոթներ:

ԼԵՅԼԱ.— Ի՞նչ լավ կը լինի, ի՞նչ հիանալի:

Ուր վոր կը նայես— բոլորը վոսկի:

(Մտնում է Մարամելիք: Դռան մեջ կանգնելով՝ ծանր շունչ և քաշում):

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Ո՛ր, իմ ծերությո՛ւն... չուտ վըրա
Հասար...

ԼԵՅԼԱ.— Հայրի՛կ, դու յեկա՞ր:

(Մտնում է հորը)

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— (Բռնելով աղջկա գլուխը և համ-
բուրելով մականից):

Քաղցրի՛կս, այսօր վերջապես կը դան:

ԼԵՅԼԱՆ.—Եւ յե՞րբ: Մուժ ընկալ, խի նըրանք չկան:

(Մարամելիքը քեֆ եւ ընկնում քալտի վրա):

Հա՛յր, ի՞նչ պիտ անես դու աշխարհն վոսկին.

Մեզ բաժին կը տա՞ս— ինձ ու մայրիկին:

ՄԱՐԱՄ.— Ձեզ ել, սիրո՛ւնքս, բաժին կը հանեմ,
Թեպետ յես վոսկու մեծ կարիք ունեմ:

Շատ ծըրադիրներ կան իմ առաջին.

Մեծ փայլ պիտի տամ մեր ամարաթին:

Ամենից առաջ իմ այս պալատը—

Աստիճանները, սյո՛ւնները, պատը—

Բոլորը պիտի զարդարեմ վոսկով,

Այնպես վոր դըրսից արտաքին տեսքով

Շողչողայ, ինչպես լույս արեգական:

Յերբ Մըսուր մըտնի մի ոտարական,

Թո՛ղ ըսքանչանա, ինձ տա յերանի

Յեվ իմ համբավը ամեն կողմ տանի:

Տեսնեմ աշուհեմ ել վո՞ր խալիֆան

Պիտի պարծենա իր ճոխ պալատով

Յեվ հարստությամբ, յերբ Մըսրա հսկան

Իր ամարաթը կը ծածկի վոսկով:

Ամեն տեղ՝ Հալեպ, Դամասկոս, Բաղդադ

Հայտնի կը լինի իմ չքեղ պալատ:

(Մտնում եմ Կոստանիմ և Չարխանիմ յերեսները կապած):

Այս ի՛նչ եմ տեսնում... ի՛նչ ե պատահել...

Ո՞վ համարձակվեց ձեզ վիրավորել:

ԿՈՍԲԱԳԻՆ.— Տե՛ր, յեթե ամբողջ Մասումը քան-
դենք,

Յեթե այդ յերկրի բնակիչներին

Բոլորին մեկ մեկ սրբի անցընենք,

Հետո բոլորը հանձնենք կըրակին,

Դեռ ելի քիչ ե այդ ժողովրդին:

ՄԱՐԱՄ.— Ո՞ւր ե Դավիթը... Ինչո՞ւ չըղթայած

Նըրան չեմ տեսնում իմ առաջ կանգնած:

ՉԱՐԽԱԳ.— Ինչպես վոր դատարկ մենք գընացել ենք,

Այնպես ել դատարկ վերադարձել ենք:

Յեվ յեթե մի բան բերել ենք,— ահա

Այս վերքերըն են մեր դեմքի վըրա:

ՄԱՐԱՄ.— Իսկ յոթը տարվա իմ խա՞րժը—վոսկին...

ԿՈՍԲԱԳԻՆ.— Ա՛խ հազա՞ր անեծք Սասմա ծուռ
Դավթին,

Կանայք, աղջկերք, վոսկին—բոլորը

Արդեն պատրաստ եր, և մյուս ուր

Վճուկ եյինք մենք ուղտերը բարձել,

Յեվ մեծ քարվանով ճանապարհ ընկնել:

Բայց Դավիթ յեկավ, մեր վոսկին խըլեց,

Ազատեց կանանց

Յեվ կույս աղջկանց

Յեվ մեզ ել ահա՛ այս ուրը գըցեց...

ՉԱՐԽԱԳԻՆ.— Մեր արյունը, տեր, վըրեժ ե կան-
չում:

ԿՈՍԲԱԳԻՆ.— Ձենով—Հոնանի տան պատճառմբում

Չախում եյինք մենք հավաքած վոսկին,—

Հանկարծ փողոցում աղմուկ ե լըսվում,

Հայհոյանք և ճիչ ամբոխի միջին:

Այնքան հրեցին, վոր դուռը բացվեց,

Դավիթը մըտավ աչքերը կարմրած,

Նըրա յետևից ամբոխը խուժեց

Գոռում—գոչումով, անչափ կատաղած

Յեկավ Դավիթը և կոտը խըլեց

Ու ասաց. «Թող յես չափեմ այդ վոսկին»...

Ու հետո հարված հարվածի յետքից
Կոտով հասցրեց մեր քիթ-պոռնդին...
Արյունը խրվեց բացված վերքերից,
Կարմիր ներկելով շորերը և գետին...

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Յեվ դուք լուռ ու մունջ բոլորը
տարա՞ք...

Յեվ թողիք, վոր նա այդպես խայտառակ
Ծեծեր, անարգեր իմ ծառաներին
Յեվ կոտով ապտակ տար ձեր զենքերին...
Ինչո՞ւ դուք իսկույն
Նըրա գլուխը չջախջախեցիք,
Միթե չունեյիք մի սուր, մի դաշույն,
Վոր նըրա լեշը գետին թափեյիք...

ԿՈՍԲԱՂԻՆ.— Դուրանը վրկա, Դալիթը հիմա
Մի աղբահել է, մի մեծ ափսոսանք:
Ուղիղ եմ ասում, յերբ դուռում եր նա,
Սարսափ եր բերում ամենքի վրա,
Կարծես թե առյուծ լիներ մըռնչում,
Յերբ կես գիշերին վորսի յե գընում...
Յերբ նա թերթում եր կարմիր աչքերը,
Կարծես աչքերից կըրակ եր թափում,
Իսկ յերբ փոխում եր ուժեղ վոտները,
Ծառը դողում եր, տերեփը չարժվում...
Յերկու բըռունցքով, յեթե կամենար,
Նա մեղ բոլորիս կը ջնջեր իսպառ:

ՄՍՐԱՄ.— Վըրե՞ժ, ո՞ր, վըրե՞ժ... Ինչպես կուզեյի,
Վոր այդ դարչելին մի ձեռք ընկներ...
Յես նըրան այնպես բըռունցք կըտայի,
Վոր իր ծընըդյան սե ուրը հիշեր...

ԿՈՍԲԱՂԻՆ.— Հիմա Դալիթը մենակ չե, տե՛ր իմ,

Ամբողջ Սասումը կանգնած է մեջքին:
ՄՍՐԱՄ.— Իսկ Ձենով-Հոնան... Նա ե՞լ նրանց հետ:
ԿՈՍԲԱՂԻՆ.— Ե՛՛հ, նա համարյա չկա այսուհետ:
ՉԱՐԽԱՂԻՆ.— Ժողովրդի մեջ ել ձայն չունի նա.

Ամենքի աչքից ընկած է հիմա:
ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Ե՛՛հ, բավական է: Հիմա լրսեցեք

Յեվ հըրամանրս լավ կատարեցեք:
Յես պահանջում եմ ձեզանից շուտով
Յերկրումրս անել մեծ դորաժողով:
Հասակների մեջ խրտում չըլինի.
Յուրաքանչյուրը գենք պիտի առնի,
Անրեղ պատանի և թե ալեվոր
Հաշվում է զինվոր:

Ով վոր կարող է սուր ու թուր չարժել,
Ով վոր կարող է նետ-աղեղ բռնել,
Բացի կանանցից
Յեվ մանուկներից,
Բոլորը պիտի անհապաղ յեղնեն
Յեվ Մըսրա դաշտում մեկ տեղ ժողովվեն:
Բայց այս ել ասեմ, վոր ել չնայեք.
Ով հակառակվեց, ուժով կը տանեք:

ԿՈՍԲԱՂԻՆ.— Աչքիս վըրա տե՛ր: Յես խոստանում եմ.

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Կոսբաղին, յես քեզ նշանակում եմ,
Չորքիս զըլխավոր հրամանատարը.
Իսկ դու, Չարխաղին, դու ել կը լինես
Մըսր հնազանդ կամակատարը:

ՉԱՐԽԱՂ.— Խոնարհ ծառադ եմ. ինչպես կը վճռես:

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ.— Հաշված եմ արդեն Ստամա որերը,
Յեվ վա՛յ ապրստամբ այդ ժողովըդին,
Յերբ վոր իմ զորքի ահեղ գնդերը

Կր Հասնին ալդ պիղծ, անիծյալ յերկրին...
 Յեթե ձեր սրբոտում մրնացել է դեռ
 Խորհի մի նրչույլ, — Խեղդե՛ցեք խապառ,
 Աղաչանք և լաղ և արտասուքներ
 Նրչանակութուն չունին ձեզ համար:
 Ձեր դործը լինի — արհամիրք սրիուել,
 Ավերել, քանդել, ալրել, կոտորել...
 Թե ծեր, թե մանուկ, տրդամարդ թե կին —
 Սըրի անցնել և թափել դետին:
 Հըրդեհել գլուղեր, ամաններ, ցանքներ,
 Իսպառ կործանել վանքեր, տաճարներ...
 Քար քարի վրա չըպետք է մրնա,
 Սասումը պիտի անապատ դառնա:

ԿՈՍԵԱՂ. — Տե՛ր իմ, թո կամքը սուրբ է մեզ համար:
 ՋՍՐԻԱՂԻՆ. — Կը լինի այնպես, ինչպես կամեցար:

(Կոստանի և Ջարխանի խոնարհ գլուխ տալով հեռանում են):

ԼԵՅԻԱ. — Անսո՞ւ մեր հույսեր... բոլո՞րը կորա՞յ...

ՄՍՐԱՄ. — Յես հիմարացա: Յերբ Մհեր մեռավ,

Դավթին էլ խեղույն պիտի վերջ տայի.

Յեւ մորդ խոսքին ահանջ չանեյի:

ԻՍԻԼ-ԽԱՆՈՒՄ. — Դավթ մանուկ էր, յերբ դու
 ինձ առար.

Անտեր մրնացած մի վորք եր թրվառ,

Ի՞նչպես թողնեյի, վոր իմ գամակին.

Մատաղ անեյի աչքիս առաջին:

ՄՍՐԱՄԵԼԻՔ. — Կարծես թե բարի մի պըտուղ էր նա.

Դործերը տեսա՞ր — դե հըրձվիլը հիմա:

ՊԱՏԿԵՐ 7-ԲԴ

Ձեռով-Հոնանի տան բակը — հինգերորդ պատկերի տեսա-
 բանը: Դրսից գալիս եր Ձեռով-Հոնանը սաստիկ տխուր է վը-
 հատած: Սառիան, նրա կինը, վորը պատշգամբում նստած՝ կար
 եր անում, նկատելով ամուսնու այլայլված դեմքը, ինքն ել
 գունատվում է, նախազգայով մի վառ համբավ: Ձեռով Հոնա-
 նը հագիվ է կարողանում վտտի վրա կանգնել և որորվելով հ-
 րան նետում է ծառի մոտ, վորի տակ դրված է նստարան. այն-
 տեղ նստում է հանգստանալու: Լսելի չեն նրա բույլ հառաչնե-
 րը, ինչպես հիվանդի կամ սաստիկ վնասված մարդու: Սառիան
 ձգում է կարը և շտապում է նրա մոտ:

ՍԱՌ. — Հոնան, հի՞վանդ ես... թե՞ ելի նոր լուր...

Ի՞նչ է պատահել... ինչի՞ յես տխուր:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ. — Ել մե՛կ հարցընի, Սառիա... քիչ ջուր:
 (Սառիան գնում է քրի):

Ո՛հ, մեռա՛, մեռա՛... Ի՞նչ որի հասանք...

Սա հո կյանք չե, այլ միմիայն տանջա՞նք:

(Սառիան գավաքով ջուր է բերում. նա խմում է)

ՍԱՌԻԱ. — Ձարմանալի յե, առողջ դուրս յեկար,

Իսկ վերադարձար դուռնատ և տկար:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ. — Վա՛յ մեզ Սառիա, վա՛յ մեր գըլխին.

ՍԱՌԻԱ. — Ձլինի՞ նորից Սասմա թըչնամին...

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ. — Այո, նա... անթիվ դրքեր է բերել,

Սեղան-սարի մատ բանակը դրել:

ՍԱՌԻԱ. — Ել ի՞նչ ենք նըստել... փախչենք սարերը...

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ. — Ի՞նչ ոգուտ յերբ վոր նըրա զնդերը

Մեր բոլոր յերկիր պիտի հեղեղեն.

Ուր վոր էլ գընանք, մեզ պիտի հասնեն:

ՍԱՌԻԱ. — Դավթի՞ նըղովյալ լինի քո անուն.

Այս ինչ կըրակ էս մեր գըլխին թափում...

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Այդ խելագարը յեթե չը վիներ,
 Մելիքըն ինչո՞ւ մեզ պիտի հիշեր:
 Քանի տարի յե, վոր մեզ մոռացած՝
 Վոչ նեղում եր մեզ, վոչ խարջ պահանջում...
 Ուրախ եյինք մենք, մեզ հետ եր աստված,
 Խաղաղություն եր չորս կողմը տիրում.
 Ապահով եյինք, դոհ և բաղդավոր
 Հովիվ, հողագործ և արհեստավոր...
 Հիմա ամեն տեղ սարսափ, ահ ու դող,
 Հուսահատություն և իրարանցում,
 Յեվ ամեն մեկը գլխին չողացող
 Մըսրացոյ արնոտ սուրբն է տեսնում...
 Վա՛յ մեզ, դուր են մեր բոլոր ջանքերը,
 Ձուր են դանձերը թաղում՝ հողի տակ,
 Թողնում տուն ու տեղ, փախչում սարերը—
 Ձուր է բոլորը և աննպատակ.
 Վոչ սար ու ձորեր, վոչ մուրթ քարանձավ
 Մեզ չեն ուզնելու. մեր վերջը հասավ:
 (Մտնում է Դավիթը՝ անհամբաւ և փութկոտ):

ԴԱՎԻԹ.— Հորեղբայր, ցո՛ւյց տուր. վո՞րտեղ են իմ
 հօր

Հագի շորերը, և դենք ու զրահ...

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Ելի յե՞րազ ես տեսել դու այսօր:
 Ի՞նչ հագի շորեր, ի՞նչ դենք ու զրահ...

ԴԱՎԻԹ.— Բեր այստեղ իմ հօր կապեն—խարուկին,
 Խաչ—պատարադին աջ թելի վըրս,
 Վոսկի քամարն ու գլխի դյուտին,
 Բեր այստեղ իմ հօր կայծակի թուրը
 Յեվ հրեղեն ձի՝ Գուռկիկ—Ջալալին:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Ելի պառա՞վը տվեց այդ լուրը:

ԴԱՎԻԹ.— Այո, պառավը իմ նանին ասաց,
 Վոր այդ ամենը քեզ մոտ է պահված:
 ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Նա ջադու կին է, հավատա՛, Դավիթ,
 Մի լըսիւր նրա ամեն մի խոսքին.
 Մի ուր ել վորձանք կը բերի գլխիդ,
 Ինչպես արել է նա շատ շատերին:
 ԴԱՎԻԹ.— Հորեղբայր, դու ինձ ուզում ես ցանե՞լ...
 Ձուր հոգուտ վըրա մեղք մի վերցընի.
 Պառավից յես միշտ լավըն եմ տեսել,
 Ինչքան ել վոր նա կովարար լինի:
 Յերբ մեռավ Մըհեր, դու ել լավ գիտես,
 Վոր քո տան մի խեղճ վորբ մընացի յես,
 Յեվ դու քո կընկա խելքով վերցըրի
 Ձեռիցըս բըռնած՝ դուրս վըռնդեցիր:
 Բայց այն պառավըն ինձ իր մոտ տարավ,
 Պահեց, մեծացրեց, տերություն արավ:
 Իմ հօր գործերից անտեղյակ եյի,
 Բան չեյիւր ասել, ի՞նչ իմանայի...
 Յեվ նա շատ բաներ պատմեց Մըհերից,
 Յեվ յես իմացա միայն նըրանից,
 Թե ո՞վ եր Մըհեր և ո՞վ է Դավիթ:
 Յես հիմա ի՞նչպես հավատամ խոսքիդ...
 Ինձ ուսմիկ հովիւ ընկեր չինեցիր
 Յեվ մի ահագին մահակ տալով ինձ
 Ու մի ջուխտ սուրբ այսպես ասացիր.
 «Պարապ մի՛ նստիր, գընա սարերը
 Արածացըրու այստեղ դառները»:
 Յես ել գընացի: Մըհերի տըղան
 Դարձավ դառնարած, ինչպես մի անբան—
 Բայց այն պառավըն ինձ լավ խըրատեց,

Հորս դործերը առաջնա դերեց...
 Ու կամաց կամաց աչքըս բաց յեղավ,
 Ինչ վոր մուկըն եր բոլորը տեսավ:
 Յես նման եյի մի անասունի,
 Վոչ դատողութիուն և վոչ խելք ունի:—
 Բայց պառավը՝ իմ աչքը բացեց,
 Ու յես աշխարհիս չարըն ու բարին,
 Վոր ծածկված եր սեւ խավարի միջին,
 Կայծակի բոցոտ լույսի մեջ տեսա:
 Ու յես վրճոեցի իմ հոր արժանի
 Ժառանգը լինել,
 Սասմա անորեն թըշնամիների
 Բերանը պատռել:
 Յես կը մոռանամ քո աղ ու հացը,
 Վորովհետեւ դու յեղբորդ վորդուն,
 Դուրս վրճեցիք ինչպես քոսոտ շուն...
 Բայց նա, սըրտացավ ծընողի նման,
 Ինձ տարավ իր մոտ և կերակրեց,
 Վոր վերջի վերջո նա ինձ մարդ չինեց:—
 Ահա թե ո՛վ ե այն ջաղու կինը:
 Հիմա հասկացա՞ր դու նրա դինը...
 Դե՛հ, բավական ե... Գո բարի կամքով
 Լավ ե ուղածըս դընա բեր չուտով:
 Տես, չեմ հարցընի, հորեղբայր Հոնան,
 Ոտար ես դու ինձ, թե մոտ աղական:
 ՁԵՆ-ՀՈՎՆԱՆ.— Մի ասա, տեսնեմ, ի՞նչ պիտի անես
 Հորդ չորերը... Դու պիտի հաղնեմ:
 ԴԱՎԻԹ.— Հորս չորերը յես պիտի հաղնեմ,
 Կայծակի թուրը քամարիս կապեմ,
 Ու հեծած իմ հոր ֆուռիկ-Ջալալին՝

Կլուիվ պիտի տամ Մըսրամեկիքին:
 ՁԵՆ-ՀՈՎՆԱՆ.— Եա վեր կառնի քեզ դետնովը կը տա—
 Սաղ տեղըդ միայն ախանջդ կը մնա:
 ԴԱՎԻԹ.— Այդ մենք դեռ հետո, հետո կը տեսնենք:
 ՁԵՆ-ՀՈՎՆԱՆ.— Չե, Դավիթ, արը՝ մի խորհուրդ անենք:
 Վատ ժամանակ ե, համառ մի լինիր.
 Յես ասրած մարդ եմ, իմ խոսքըն լըսիր:
 Կորած ե Սասում, մենք ել ենք կորած:
 Լինելու յե մեծ, շատ մեծ կոտորած:
 Մըսրամեկիքը յերդում ե կերել
 Սասում ամայի անապատ չինել:
 Ուրիշ ճաղ չկա: Արի վեր կենանք
 Ժողովրդի հետ Սեդան-սար դընանք.
 Մըսրամեկիքի վոտքերըն ընկնենք,
 Պագնենք փեշերը, աղաչանք անենք,
 Թող սըրտի ուղած խարջերն առնի,
 Թող ինչքան կուղե դերիներ տանի—
 Մեր կույս աղջըկանց
 Ու ջահել կանանց—
 Միայն խընայի մեզ ու ձեռ չտա
 Ու յեկած ճամբով ելի յետ դընա:
 ԴԱՎԻԹ.— Ինչե՛ր ես ասում, հորեղբայր Հոնան...
 Վա՛յ, ի՛նչ ասեմ քո տըղամարդության...
 Մըհերի յեղբայր— ու այսքան վախկոտ...
 Հորեղբայր Հոնան, ամո՛թ ե, ամո՛թ:
 ՁԵՆՈՎ ՀՈՎՆԱՆ.— Այն ձեռքը, վոր դու չես կարող
 կտրել,
 Լսում ես, Դավիթ— պետք ե համբուրել:
 ԴԱՎԻԹ.— Այ քեզ մի հիմար ըստրուկի տոած...
 ՁԵՆ-ՀՈՎՆԱՆ.— Հապա ի՞նչ անես, յերբ վոր քո դիմաց

Անթիվ անհամար զորքեր են կանգնած:
 Յերբ վոր հաշիվ կա ծովի ավազին,
 Իսկ հաշիվ չը կա թըշնամիներին...
 ԴԱՎԻԹ.— Դավիթ մենակ չե, ունի ընկերներ,
 Զինված ու պատրաստ հաղար կըտրիճներ...
 Դե, բերում ես, բեր կամ տեղըն ասա
 Յես ըշտապում եմ... Ժամանակ չկա:
 ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Ծըվարեւ եմ յես... Աստված, ի՞նչ ա-
 նեմ...

ԴԱՎԻԹ.— Ձե՞ս ուզում բերել— ինքըս կը մըտնեմ,
 Տակ-գըլուխ կանեմ քո բոլոր տունը,
 Ինչ վոր ուզում եմ, յես այն կը դըտնեմ,
 Ու վերջը կը մընա քո վատությունը:
 (Դավիթը գնում է տան ներսը):

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Դավիթ, սիրելի՛ս, աստծուն նայիր:
 ՍԱՌԻԱ.— Դե դու եւ, Հոնան, յետեւից հասիր:
 Ինչ վոր ուզում ե, տուր իրեն կորչի,
 Իր հոր թողածը թող դըլխին կըպչի:

(Ձենով-Հոնանը գնում է Դավթի յետեւից. քիչ հետո վե-
 րադառնում է):

ՍԱՌԻԱ.— Հը, աղատվեցի՞ր այն պատուհասից,
 ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Ինչպե՞ս լաց յեղավ ուրախությունից:
 Յերբ տեսավ իր հոր թողած շորերը,
 Համբուրեց թուրը, խաչը, դենքերը...

ՍԱՌԻԱ.— Կարծում ե, թե հազին ունենա
 Մըհերի շորը, Մըհե՞ր կը դառնա:
 ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Յերեվի, խելքըն այդքան է կըտրում:
 ՍԱՌԻԱ.— Հիմա ի՞նչ անենք, քեզ եմ հարցնում:
 ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Ի՞նչ պիտի անենք: Մեր հույսը՝
 աստված:

Թող նա մեզ դըթա, լինի վողորմած:
 Իցե թե մեր լաց ու արտասուքով,
 Մեր աղաչանքով և ընծաներով
 Թըշնամու սիրտը կարենանք շահել:
 Ու այսպես մի կերպ Սասումը փրկել:

Գալիս է Դավիթը՝ կերպարանափոխված: Հագած է իր հոր
 կապեն, մեջքին մի ֆանի տակ փաթաթած ֆամարը, աջ քիվի
 վրա խաչաձև նշան «Խաչ պատարագին»։ Գլխին դրած է սաղա-
 վարտ— «գյուտին»։ Կողքից կապել է յերկայն սուրը— «քուր-
 կայծակին»։ Կրծքին ունի՝ գրահ: Այսպիսի զգեստով նա դարձել
 է մի իսկական դյուցազն և գեղեցիկ տղամարդ: Նրան տեսնե-
 լուն պես Սառիան փոփոխվելով ասում է Հոնանին):

ՍԱՌԻԱ.— Գոտին քառսուն փաթ է տվել,
 Թուրը դետնին քաշ է ընկել:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Դու դեռ պըստիկ ես այդ շորի համար:
 ԴԱՎԻԹ.— Աչքըդ կը սովըր—կը լինի հարմար:
 Եխ-վա՛խ, հորեղբայր... Վե՞ր կառնի
 աստված:

Մըհեր այս տեսակ զանձ լինի թողած,
 Յես բան չիմանամ, ինձանից ծածկե՞ս,
 Սընդուկներն մեջ պինդ փակած պահե՞ս...
 Ինձ հայտնի յեր, վոր միայն դեվերը
 Սիրում են ծածկել իրենց դանձերը
 Հեռու տեղ, խավար քարանձավներում,
 Մութըն աշխարհում:
 Վոչ իրանք են այն դանձերից ողորմում
 Վոչ ուրիշներին թողնում մոտենալ...
 Նրանք դեվեր են, դու— մարդ կատարյալ:
 Շատ յերկշորուն ես, յես ու իմ հոգին...

Ե՛հ, հիմա մընաց Գուռկիկ-Ձալալին:

Գընամ նըրան ել հանեմ ախոռից:

(Գնում է):

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Ինչպես մի խրճոր՝ կես արած միջից:

Մըհեր ինքըն է առաջիս կանգնած:

ՍԱՌԻԱ.— Մանավանդ հիմա՝ հոր չորըն հաղած:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Բայց հաստակող է. ասածըն արավ

Ախոս՝ այն չորեր... վո՛նց խըլեց տարավ:

ՍԱՌԻԱ.— Ձարմանալի յե, վոչ մի ահ չունի:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Տա աստված, իր հոր արժանի լինի:

ՍԱՌԻԱ.— Ասենք կըտրիճ է, բայց շատ է ջահել,

Մի՞թե կալող է Մելիքին հաղթե:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Նըրա հասակում մարդու ուժերը

Որ որի վըրա ավելանում են.

Իսկ հասակավոր մեզ պես ծերերը

Որեցոր ընկնում է թուլանում են:

Մելիքըն ինչքան էլ ուժեղ լինի,

Առաջվան ուժը պակասած կը լինի:

(Լավում է ձիու ուրախ խրխնջում: Մտնում է Դավիթը՝
Խիստ ուրախ):

ԴԱՎԻԹ.— Լըսո՞ւմ եք, ինչպես ուրախությունից

Խըրխընջում է իմ Գուռկիկ-Ձալալին...

Վերջապես յեղավ իր խավար բանտից,

Լույս-արեւի տեսավ, տեր ըզդաց մոտին...

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Դավիթ, քանի վոր ասածըլ արիք:

Լըսիր, մի բարի խորհուրդ տամ յես քեզ:

Ինչ վոր քեզ ասեմ, լավ միտըդ պահիր,

Յեւ զու փորձանքից հեռու կը լինես:

Տեր մի պրասցե, թե քեզ պատուհաս

Կամ ձախորդություն մի որ պատահի,

Խաչ-պատարադի անունը կը տաս,

Նա քեզ փորձանքից աղատ կը պահի,

ԴԱՎԻԹ.— (Համբուրելով աչքի խաչը):

Տունըդ շեն կենա, հորեղբայր Հոնան:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Հա, մի աղբյուր էլ կտեսնես ճամբի՞

Վոր հըրաշալի գորություն ունի.

Ով վոր լողանա այն ջրի միջին,

Նա կը դորանա և նոր ուժ կառնի:

Հայրըդ էլ յերբ վոր ճամբա կը գընար,

Կաթնաղբյուրի մեջ միշտ կը լողանար:

Յեւ յեթե դու էլ լողանաս այնտեղ,

Քառասնապատիկ կը դառնաս ուժեղ:

ԴԱՎԻԹ.— Վերջապես ահա լըսեցի քեզից

Հայրական խոսքեր: Տուր պաղեմ ձեռըդ,

Սուրբ պիտի պահեմ ինչ ասացիր ինձ,

Յերկարացրնի յերկինք որերըդ:—

Դեհ, մընաս բարյա՛վ, հորեղբայր Հոնան:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ.— Աստվածածինը քեզ լինի պաշտպան:

Հաջողակ լինես, թըշնամուն հաղթես,

Հըրեղեն սըրով խոտի պես հընճես:

Թող տերը փըրկի Սասումը քեզնով,

Յեւ, ինչպես առաջ, աղատ, ապահով,

Որ որի վըրա ծաղկի, շենանա,

Բարգավաճ լինի և պայծառ մընա:

(Արտավազին և համբուրելով Ձեռով-Հոնանի ձեռքերը):

ԴԱՎԻԹ.— Իմ հորեղբայր Հոնան...

Դու արժանացրիր ինձ քո որհնության...

Վերջապես դու ինձ հայրություն արիր,

Հայրական սիրո կարոտ չթողիր:

Հիմա ինձ ներիր, թողություն արա,

Գեղ քանի անգամ վերափորել եմ,
Բայց հավատա ինձ, աստված ե վրկա
Հետո ինքըս ել միշտ զղջացել եմ:
Ինչ կը վայելեր ինձ պես ջահելին
Անպատվել քեզ պես ծեր ալեվորին:
Դու ել ինձ համար, մայրի՛կ, աղոթիր,
Ու սրտանց բարի ճանապարհ մաղթիր:
Շատ դժվար գործի առաջ եմ կանգնած.
Սըրա յեղից ե մեր բախտը կախված:

ՍԱՌԻԱ.— Բարի՛ ճանապարհ: Թող Չարխափանը
Սմեն տեղ լինի քս ողնականը:
(Կրկին լսում ե ձիւ խրխնջումը):

ԴԱՎԻԹ.— Կըրկին խըրխնջաց Քուռկիկ-Ջալալին,
Հըրեղեն իմ ձին:

Հիմա ուղղակի գեպի Սեղան-սար:

ՁԵՆ-ՀՈՆԱՆ և ՍԱՌԻԱ.— Բարի՛ ճանապարհ, քա-
րի՛ ճանապարհ:
(Դավիթը հեռանում ե):

ՁԵՆ-ՀՈՆ.— Ա՛խ հազար ափսոս Քուռկիկ-Ջալալին,
Քուռկիկ-Ջալալին.

Ա՛խ, հազար ափսոս մեր գըլխի գյուռին,
Մեր գըլխի գյուռին.

Ա՛խ, հազար ափսոս կապեն-խարուկին,
Կապեն-խարուկին.

Ա՛խ, հազար ափսոս քամարը մեջքին,
Քամարը-մեջքին.

Ա՛խ, հազար ափսոս մեր թուր կայծակին,
Մեր թուր կայծակին.

Ա՛խ, հազար ափսոս խաչ պատարագին,
Խաչ-պատարագին...

(Նկատելով, վոք հեռվից Դավիթը ականջ ե դնում):

Ա՛խ, հազար ափսոս Դավիթն անգին,
Դավիթն-անգին...

ԴԱՎԻԹ.— (Հեռվից) Հորեղբա՛յր, թե դու ինձու չը-
հիշեիր,

Գըլուխդ ուտիդ չըպիտի մընար...

Բայց դու հիշեցիր, անունըս տվիր,

Բախտավո՛ր յեղիր և կյանքդ յերկա՛ր:
(Գնում ե):

ՊԱՏՆԵՐ 8-ԴԻ

Սեղան-սարի մոտ մի բարձրությամբ վրա կանգնած ե Դավիթն
իր զինակիցների հետ: Այս բարձրության մոտից սկսում ե Մըս-
քամնիխի բանակը: Գիշերն անցնելու վրա յե: Արևելյան հորի-
զոնում խավարի քամարությունը մեղմանում ե, և յերկինքը
գնալով՝ ավելի և ավելի հզորանալով արձաթի փայլ ե ստանում: Մըս-
քամնիխի ամրոցը բանակը խոր քնի մեջ ե և իր լուրջամբ
գերեզմանատան տպավորություն ե քողում: Հեռվում շարժվում
եև միայն մի փանի սովերներ, դրանք պահապաններ են:

1-ին Զինվոր.— Ի՛նչ մեծ բանակ ե արարիչ աստ-
ված:

2-րդ Զինվոր.— Ուր վոք նայում ես վըրան ե
խըրված:

3-րդ Զինվ.— Կարծես թե մի ծով լինի անսահման:

4-րդ Զինվոր.— Բոլորը ճերմակ ձյունի են նըման:
ԴԱՎԻԹ.— Հեյ-վա՛խ, ընկերներ,

Իմ քաջ կտրիճներ,

Այս վըրանները թե լինեն բամբակ

Ու մենք թե՛ կըլլանք,

Ելի չենք կտրող բոլորին այրել,

Թե սըրանք լինեն զարնան զառնուկներ,

Մենք քաղցած դայլեր,

Ելի չենք կարող բոլորը մաքրել:

3-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Հիմա ամենքը պինդ մրափում են:

4-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Պահապանները միայն արթուն են:

1-ին ԶԻՆՎՈՐ.— Հարմար միջոց ե՛ր, յեկեք հարձակ-
վենք

Յեւ ընտանիքի մեջ շփոթմունք դրցենք:

Մինչև կը դարձնեն, ղենքերը կառնեն,

Մենք կեսը բերթած կը լինենք արդեն:

ԳԱՎԻԹ.— Մենք դողե՞ր ենք, վոր դողերի նրման

Հարձակում գործենք թընամու վըրան,

Վոր հետո կանգնեն ասեն մեր դիմաց.

«Դավիթ դող յեկավ, Դավիթ դող գընաց»....

Վո՛չ, թողեք առաջ յես իմաց անեմ,

Վոր դարձնեն քընից և պատրաստ լինեն:

(Բարձրաձայն գոչում է):

Ե՛ր, վե՛ր կացեք,

Արթուն կացեք.

Ով արթուն է, թո՛ղ ձին թամբի,

Ով ձին թամբեց, թո՛ղ ղենք առնի,

Ով ղենքն առավ, թո՛ղ ձին հեծնի:

1-ին ԶԻՆՎՈՐ.— Ի՞նչ իրարանցում...

2-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Ինչպե՛ս խընվեցին...

3-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Ի՞նչ դռնում-դռնում...

4-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Փողերն հընչեցին...

ԳԱՎԻԹ.— Պատրաստ կացե՛ք ահեղ կըռվին.

Դավիթն յեկավ ձեր հավարին...

Դե՛, իմ քաջե՛ր, հանե՛ք սըրեր,

Վըրա տվեք, իմ կտրիճներ,

Ձահեղ-ջիվան իմ ընկերներ...

(Դավիթը ձին հեծած և կայծակի-բուրը ձեռքին շողողաց-
նելով առաջ է ընկնում. նրա յետեվից գինակիցները: Մքեր-
ների մոտ մնում են միայն մի քանի պահապաններ, վորոք գի-
տում են կռիվը և իրենց զգացումները հաղորդում իրար):

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Բա՛հ, Դավիթն մըտիկ... Գուռ-
կիկ-Ջալալին

Թըռչում է ասես յերկընքի տակին...

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Այս ի՞նչ է, կարծես կայծակ է
խըփում:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Դավիթի թուրըն է այնպես ֆըր-
ֆըռում:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Հասավ, լավ հասավ անիւրալներին:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Ընկերներըն էլ ահա մոտեցան:

2-րդ ՊԱՀԱՊ.— Գլուխներ ե վոր թըռչում են դետին:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Տե՛ս միանգամից քանիսըն ընկան:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Մերոնք կանգուն են:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Ինչպե՛ս հնձում են...

2-րդ ՊԱՀԱՊ.— Մըսրա բանակում սարսափ է ընկել.

Այս տեսակ աղետ հե՛չ չեյի տեսել:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Ինչպե՛ս են մերոնք նրանց հա-
լածում...

Իսկ և իսկ նրման ուժեղ փոթորկի,

Վոր վոչխարների հոտերը զըչում

Խառնում է իրար, իրարով տալի:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Բայց ո՞ւր է ինքը Մըսրամեղիքը:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Չե՞ս տեսնում նըրա կանաչ
վըրան.

Ամենից մեծը և գեղեցիկը.

Այնտեղ է հիմա Մըսրա իշխանը:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Այն ի՞նչ ծերուկ է Դավիթին
մոտենում:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Դավիթը ներան ձեռքով է անում:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Վա, հե՞ր կըռփվը դադարեց
հանկարծ:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Կարծեմ ծերուկըն ինչ վոր բան
ասաց:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Յերեմի խնդրեց իրենց խնայեք
Յեվ հաղթութունը տարած համարել:

1-ին ՊԱՀԱՊԱՆ.— Շուտ խելքի յեկան, թե չե բանակում
Վոչ վոր կենդանի չը պիտի մընար.

Բոլորը պիտի փրավեյին դաշտում,

Յեվ դաշտըն արյան ծով պիտի դառնար:

2-րդ ՊԱՀԱՊԱՆ.— Գալիս են... Տեսնենք ի՞նչ լուր
են բերում:

(Իկի հետո գալիս է Դավիթը մի ծերունու հետ: Գալիս են
և գինակիցները: Խաղաղության միջնորդը մի գառամյալ արևմուտքի
է՝ յերկայն և փառավոր մորուխով):

ԴԱՎԻԹ.— Տեղ տըվեք ծերին: Պապի՛կ, մոտեցիր:
Դադարած էս: Առաջ քիչ հանդըստացիր:

Մի ասա, տեսնեմ, այդ ծեր հասակում

ի՞նչ գործ ունիս տաք ճակատամարտում:

Բեզ ի՞նչ վայել է ձեռքը թուր առնել:

Յեվ տըմտըմբայով կըռփի դաշտ յեկնել:

ԾԵՐԸ.— Ա՛խ, հազա՛ր անեծք Մըսրամեկիքին—
Չոռով է բերել, առանց մեր կամքին:

ԴԱՎԻԹ.— Ի՞նչպես թե զոռով:

ԾԵՐԸ.— Հա, Դավիթ, զոռով:

Ինչքան դառամյալ ծերուկներ կային,

Վոր թուրըն հաղիվ կարող են բռնել,

Ինչքան նորեկուկ տղաներ կային,

Վորոնք խաղերից դեռ չեն կըշտացել,

Գանով, բըռունցքով

Յեվ մըտրակներով

Այստեղ քըշեցին:

Մըսուր մնացին

Միայն խեղճ կանայք,

Փոքրիկ յերեխայք:

ԴԱՎԻԹ.— Այո, յես տեսա կային թե ծերեր

Յեվ թե նորեկուկ շատ պատանիներ:

ԾԵՐԸ.— Մատա՛ղ քո հոգուն, մեռնե՛մ արեւիկէ,

Դըրանց մեղքի տակ մի մըտնիր, Դավիթ.

Վորը կա թաղա փեսա յե—հարսին

Թողել է իր տան արցունքն աչքին.

Վորը՝ ճար—ճըրագ վորդի յե— իր մոր

Թողել է մենակ խեղճ ու սգավոր.

Յեվ վորը՝ մանրիկ իր ձաղուկներին

Անտեր—անտերունչ հանձնել է բախտին...

Դու հե՞ր յես այդ խեղճ մարդկանց կոտորում

Յեվ մեզ, մեր վորդոց ու մեր թոռներին

Կայծակի թըրովըդ անխնա փըրթում

Առատ հնձի պես թափում էս գետին...

Քեզ ի՞նչ են արել այդ շիփարները,

Այդ խեղճ ու կըրակ արարածները...

Թե քեն ունիս դու, քո սըրտի քենը

Հանիր անիրավ Մըսրամեկիքից.

Մեզ ել է նեղում այդ անորենը,

Մենք ել ենք այրված նըրա չար ձեռից:

Իսկ մեզ խընայի՛ր, խընայի՛ր Դավիթ,

Դու կանաչ—կըտրիճ Սասմա քաջ իգիթ:

Տե՛ս, ծեր տեղովս չօքած առաջիդ՝
Վռաքերըդ ընկած փեշըդ պաղնում եմ,
Հատուկ աղաչում և պաղատում եմ—

Գրեթա՛, վողորմիր, խնայի՛ր դու մեզ:

ՊԱՎԻԹ.— Վե՛ր կաց, խեղճ ծերուկ, հերի՛ք լաց
լինես:

Կարծում ես թե շատ ուրախ եյի վոր
Տեսնում եյի յես թըրիս տակ կանգնած
Անբեղ պատանի կամ ծեր ալեվոր՝
Ինչպես մեռելներ՝ ահից դռնատված...
Բայց ի՞նչ անեյի... կըռվում տաքացած
Ձեյի խնայում ձեզից վոչ մեկին,
Ինչպես վայել և պատերազմողին:

ՊԵՐԲ.— Մեղանում կա մի հին, լավ սովորութիւն,
Վորին Մբհերը միշտ կը հետեւեր.

Յերբ վոր մի հըսկա վոխ ուներ սըրտում,

Իր թըշնամու հետ այսպես կը վարվեր:

Կըռվի մեջ վոչ վոք չպիտի խառնվեր,

Այլ յերկու հողով յերես առ յերես

Պիտի յեղնեյին արձակ ասպարեղ.

Սովորութիւնն այսպես եր ահա.

Միևնույնըն ել դուք արեք հիմա:

ՊԱՎԻԹ.— Մեծ ուրախութեամբ ընդունում եմ այն,

Ինչ վոր ինձ, ծերու՛կ, առաջարկեցիր.

Բայց կը ցանկայի իմանալ միայն,

Քո՞ իղձն եր այդ, վոր ինձ հայտնեցիր,

Թե Մըսրա տերը նույնպես կուղենար,

Վոր մեր կըռիին այսպես վերջանար:

ՊԵՐԲ.— Յես յերաշխավոր կարող եմ լինել:

ՊԱՎԻԹ.— Ուրեմն այժմ կարող եմ մեկնել:

Գընա և հայտնիր Մըսրամեղին,

Վոր ըստասում եմ իր պատասխանին:

ՊԵՐԲ.— Հենց վոր շեփորի ձայնը կը լըսես,

Դա կօչի նըշան պիտի համարես:

(Պերբ գնում է):

ՊԱՎԻԹ.— Ատմած խնայեց խեղճ տղաներին
Յեւ յա ծերուկին ուղարկեց մեղ մօտ,—
Թե չե շատ մայրեր պիտի վողբային՝
Վորդոց տեսութեան հավիտյան կարոտ:

1-ին ԶԻՆՎՈՐ.— Բայց Դավիթ, զղուշ,
Թեե դու ունիս ուժ, կարողութիւն,
Բայց վախենում եմ, մի դուցե հանկարծ
Քո դեմ կազմել են դաժադութիւն...

2-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Թող համարձակվեն... Հապա այս-
տեղ մենք,

Ինչի՞ համար ենք, վո՞ր որմա համար...

Այնպիսի անգութ կոտորած կանենք,

Վոր վոչ տեսել և, վոչ լըսել աշխարհ...

3-րդ ԶԻՆՎՈՐ.— Մենք բողբու ել մի մարդու նըման
Մեր աղիլ Դավթին կլինենք պահապան:

ՊԱՎԻԹ.— Իմ հավատարիմ և քաջ ընկերներ,

Այս, մատաղ լինեմ ամենքիդ հողուն,

Կկործանվի նենդ, դոռող թնամին,

Քանի վոր ձեզ պես ընկերներ ունիմ:

(Թշնամու բանակից լավում են շեփորի ձայներ):

Նըշան տըվին... Դե՛, մընաք բարո՛ւ:

1-ին ԶԻՆՎՈՐ.— Տար մա՛հ մըսրացուն, դու մեր լույս
արեւ:

ՊԱՎԻԹ.— Մարութա դանձը, ո՛վ թուր-կայծակին,
Յեւ դու աջ թեւիս Խաչ-պատարադին,

Ողնական յեղեք նորելուկ Դավթին:
(Բոլորոքյան) Ողնակա՛ն յեղեք:
(Լեռների արձագանք) Ողնակա՛ն յեղեք:

ՊԱՏՆԵՐ 9-ԻՆ

Մարամեկիքի բանակը: Առաջնակողմում յերկում ե նրա վը-
քանը, վորը առանձնացած ե մյուս վրաններից և վերջիններից
տարբերվում ե իր մեծությամբ և կանաչ գույնով: Մուտքի
յերկու կողմում կանգնած են խափշիկ պահապաններ՝ զինված
յերկայն ցիգակներով:

Մարամեկիքը պատվերներ ե տալիս Կոստանիստնու և Չարխա-
նիսին:

ՄՍՐԱՄ.—Դավթի ծուղակը ճարպիկ կը հյուսեք:
Վորպեսզի վոչինչ կասկած չտանի,
Յեվ ի՞նչ դեռնափոր բանալիքը յերբեք
Չեղնի լույս—աշխարհ, արև չտեսնի:
Կը փորեք քառասուն նետաչափ մի հոր,
Բերնին կը ձրկեք յերկաթյա մի թուռ,
Թաղիք կը փռեք թուռի յերեսին,
Վոր իսպառ ծածկվի մեր այս մեծ զաղանին
Յեվ յերբ կը ձրկեք ճաշի սեղանը,
Կը տաք նըշանը:

ԿԱՍԲԱԴԻՆ.—Վըստահ յեղիք, տե՛ր: Գրնանք:
Չարխաղի՛ն:

(Կոստանիստնու և Չարխաղիքը գնում են):

ՄՍՐԱՄ.—Յերբ Դավթի կգա, քա՛ջ պահապաններ,
Կասեք ըսպասի. յես քընած եմ դեռ:

(Մարա Մեկիքը մտնում ե վրանը: Քիչ հետո յերկում ե
Դավթիք՝ նստած իր հրեղեն ձին, վորը մոտավոր կռիվը մա-

խաղաղով՝ խրխնում ե: Դավթիքը կանգ ե առնում վրանի
մուտքի առաջ):

ՎԱՎԻԹ.—Մըսրա Մեկիքին կանչեցեք այստեղ,

Վոր ըսկըսենք մեր կըռիվըն ասեղ:

1-ին ՊԱՀ.—Նա քընած ե դեռ. յոթն ուր ե քընում:

2-րդ ՊԱՀ.—Յերբընն անցավ, հորսն ուր ե մընում:

ՎԱՎԻԹ.—Ել քընիլ չըկա:

Կանչեցեք թող դա:

Թե անմահ ե նա, յես մահ եմ բերել,

Թե անդըրող ե, զըռն եմ բերել:

1-ին ՊԱՀ.—Նա չի արթնանա,

Մինչև վոր քընից լավ չկըշտանա:

ՎԱՎԻԹ.—Չարթեցրե՛ք նըրան տաքացրած չեշով,

Թե այդ ել չողնեց—դուժբանի խոփով:

Շուտ արեք, թե չե խրփեցի սըրով:

(Չեքը տանում ե սրին: Պահապանները սարսափած ներս
են մտնում վրանը: Քիչ հետո կրկին դուրս են գալիս. յերե-
վում ե Մարամեկիքը, Դավթին տեսնելուն պես, հապտա փը-
չում ե նրա վրա):

ՎԱՎԻԹ.—Քո փըչելովը Դավթի վայր ընկավ:

ՄՍՐԱՄ.—Քո հանցանքներըն անթիվ են, անբավ:

ՎԱՎԻԹ.—Ասա՛ դեթ մեկըն իմ հանցանքներից:

ՄՍՐԱՄ.—Մըհերի՛ տղա, լավ մտիկ տուր ինձ:

Քեզ ո՞վ իրավունք տըվեց նորողել

Մարութա սարի Չարխափան վանքը,

Վոր քանդել եմ յես, ավերակ դարձրել.—

Ահա՛ առաջին քո մեծ հանցանքը:

ՎԱՎԻԹ.—Դու կարծում եյիր, այն ավերակը

Նույն խեղճ դըրության պիտի մընար,

Յեվ խըժդուժ դործիք սեվ հիշատակը

Սերունդից սերունդ անցնելու դարեդար...
Վոչ, վերականգնեց Մարութա դըլխին
Պայծառ տաճարն անխախտ, անասան...
(Լսվում է զանգերի ձայնը):

Ահա լրսում էս— վանքի զանգերը...
Նըրանց ձայն տըվին բոլոր ձորերը...

ՄՍՐԱՄ.— Յես ալ ձայները շուտով կը կըտրեմ:

Տաճարը նորից քար ու քանդ կանեմ:

ԳԱՎԻԹ.— Քանի վոր շունչ կա Դավթի բերանում,
Մարութա վանքը կը մնա կանգուն:

ՄՍՐԱՄ.— Քանի՞ կյանք ունիս Մըհերի տըղա,
Վոր հըպարտ կանգնած՝ խոսում ես անահ...
Այ ձեզ չը տեսնված համարձակություն...

Բայց յես կը կոտրեմ քո հպարտություն:

Դու յոթը տարվա իմ խարջը պահե՞ս

Յեվ հավատարիմ իմ ծառաներին

Բաղմության առաջ ծեծե՞ս, անարգե՞ս,

Յեվ առնես կոտը տառ ճակատներին...

ԳԱՎԻԹ.— Այո, արեւ եմ և չեմ ուրանա:

Բայց դեռ զլխավոր մի գործ ե մընում,

Վորի համար յես քեզ մոտ եմ յեկել:

ՄՍՐԱՄ.— Դու կամենում ես քո ուժը փորձել:

Շատ լավ, կը փորձենք: Քիչ համբերություն

Դավթի, մենք ունինք մի սովորություն—

Կովելուց առաջ սեղանի նըստել

Յեվ ընկերաբար աղ ու հաց ուտել:

Կուզե՞ս հեղեվել մեր սովորության:

ԳԱՎԻԹ.— Յես հակառակ չեմ հյուրատիրության:

(Գալիս են Կոստանդինը և Զարթադինը):

ՄՍՐԱՄ.— Ուրեմըն զընա Կոստանդինի հետ:

Յես ել զալիս եմ. և խելույն և յեթ:

(Կոստանդինը առաջնորդում է Դավթին պատրաստած տեղը:
Նրանց հետևից գնում է և Զարթադինը):

Այսպես կը խորեն անխելք հիմարին:

Գընա, մոտեցիր, քո գերեզմանին:

Հաշված ե կյանքիդ ամեն մի րոպեն:

(Մտնում են իսմիլ-խանում և Լեյլա):

ԼԵՅ.— Հայրի՛կ, Դավթի՛ հետ, թե ինձ կը սիրես,
Կըտիվ չմտնես:

ՄՍՐԱՄ.— Ինչո՞ւ, աղջիկըս. նո՞ր բան ես լըսել:

ԼԵՅ.— Մի սարսափելի յերազ եմ տեսել:

ՄՍՐԱՄ.— Իսկ յես տեսել եմ մի շատ լավ յերազ:

Յեվ յեթե պատմեմ, դու կուրախանաս:

ԼԵՅ.— Վո՛չ, հա՛յր, ինձ լսի՛ր. սիրտըս շատ կախ ե:

ՄՍՐԱՄ.— Իսկ իմը, Լեյլա՛, այնպես ուրախ ե:

ԼԵՅ.— Դու ծերացիլ ես, իսկ Դավթիթ— ջահել:

Նա շատ ճարպիկ է, կարող է հաղթել:

ՄՍՐԱՄ.— Ինձ հաղթողը դեռ մորից չե ծընված:

Ո՞վ է Դավթիթը— մի խեղճ գառնարած:

ԼԵՅ.— Ախ, նըրա մասին ինչե՛ր են պատմում...

ՄՍՐԱՄ.— Որինակ, ասա՛, յես նոր եմ լըսում,

ԼԵՅ.— Քառսուն հարամի դեմերին հաղթել,

Ջանդակ է զըրիկել կոպալի զարկով:

Քառսուն առյուծի բերան է պատռել

Պողպատի նըման ամուր ձեռքերով:

ՄՍՐԱՄ.— Ի՞նչ կա, վոր. յես ել կարող եմ անել:

ԼԵՅ.— Ասում են, նըրա աջ թեմի վըրան

Կա մի զորավոր, նաչ-պատարազի,

Վոր պողովատ է յերկաթի նըման:

Արդեւք է լինում թուր ու նիզակի:

ՄՍՐԱՄ.— Յես ել շատ ունիմ այդ թըլլամներից,

Յեմ ապահով եմ պատահարներից:

ԱԵՅ.— Մի ձի ել ունի, վոր, ինչպես կայծակ,
կըտրում է ողջ և թըռչում հեռուն,
Արձակված նետից ավելի արագ
Հասնում է իր դեմ կանդնած թըշնամուն:
Իսկ նըրա կըտրուկ հըրեղեն սուրը,
Հաղիվ մի անգամ շարժում է կուռը,
Յերկաթե ձողը միջից կիսում է:

ՄՍՐԱՄ.— Իսկ իմ կոպալը ջարդում անցնում է:

ԻՍՄԻԼ.— Մեղիք, աղջիկըդ լավ բան է ասում:

Դու նըրա խոսքին իզուր չես լըսում:

ՄՍՐԱՄ.— Ինչո՞ւ, ասա՛ ինձ, յես ել իմանամ:

Դուցե դու յեկ ես վատ յերազ տեսել:

ԻՍՄԻԼ.— Յերեսխաների սիրտը շատ անգամ

կարողանում է նախադուշակել

Ամեն մի վըտանդ, ամեն մի աղետ:

Ի՞նչ գործ ունիս դու Սասմա ծըրի հետ:

ՄՍՐԱՄ.— Վոչ, յերկուսըդ ել յերազ եք տեսել:

Ձուր մի աշխատեք, չեք կարող պահել:

(Յերեմում են Կոսթադիմը և Չարխադիմը, յերկուսն ել անշափ ուրախ):

ՄՍՐԱՄ.— Ա՛յ, սա մեզ համար բերում է մի լուր:

Ի՞նչ լուր է, տեսնենք, ուրա՞խ թե տըխուր:

Դավիթն ի՞նչ յեղավ:

ԿՈՍ.— Դավիթը զընացի և անհետացավ:

ԼԵՅ.— Այժմ ո՞ւր է նա:

ԿՈՍ.— Մի խոր ձորի մեջ փոված է հիմա:

ՄՍՐԱՄ.— Կեցցե՛ Կոսթադին: Այդ գործի համար

Ընծաներ կը տամ անթիվ անհամար:

ԼԵՅ.— Ուրեմըն... Դավիթն զըցեցեք հո՞րը:

ՄՍՐԱՄ.— Այո, թող զընա դանդառվի հորը:

ԿՈՍ.— Ի՞նչ միտմիտ եր... փոխարի նըման...

Սեղանի ծայրին հաղիվ մոտեցավ,

Վոտի տակ փըլվեց, ու գըլխի վըբան

Ակընթարթի մեջ դետինըն անցավ:

ԼԵՅ.— Հայր իմ, ուրեմըն ել յերկյուղ չկա՞:

ՄՍՐԱՄ.— Ի՞նչ յերկյուղ... Հորում կը փըտի հիմա:

Դավիթ ել չկա:

Քո պայծառ աստղը, Սասում, խավարեց,

Դավիթ եմ ահա յես քո հավարին...

Դավիթն աշխարհի յերեսից ջընջվեց,

Անտեր մընացիր, ո, վայ քո որին...

Լա՛ց, Սասո՛ւմ, վողբա՛

Դավիթ ել չկա:

Դե՛հ, ուրախացեք, իմ գորականներ,

Թըմբուկ զարկեցեք, հնչեցրեք փողեր...

(Լավում է քմբուկի ձայն և փողախորախ):

Հրամայում եմ ձեզ— վաղ առաւիտյան

Ամեն տեղ սըփոել ահեղ կոտորած,

Հըրդեհել գյուղեր, քանդել Չարխափան՝

Մարութա գըլխին նորից կառուցված...

Պատերազմական հարուստ ավարից

Դուք առատ բաժին կը ստանաք ինձնից:

Մերըն են Սասմա բոլոր դանձերը,

Յես եմ այսուհետ և նըրա տերը:

Չգիպչել միայն գեղեցիկ կանանց

Յեմ կույս աղջկանց:

Դըրանք բոլորը մեզ են պատկանում,
Դըրանք կը փակենք մեր հարեմներում:
Իսկ տղամարդկանց՝ թե ծեր թե ջահել՝
Անխնա փըրթել սըրի անցընել...
Մեր վըրեթը կուշտ կը լուծենք հիմա.
Դավիթն էլ չկա՛:

ՊԱՏԿԵՐ 10-ԴԴ

Մարամելիքի բանակը մի ուրիշ կողմից, բաց ապարեզ:
Սեղան-սարի գլխից լսվում է Զեմով-Հոնանի վորոտաձայն կոչը:

ԶԵՆ-ՀՈՆԱՆԻ ԶԱՅՆԸ.— Վո՞րտեղ ես, Դավիթ,
Ի՞նչ յեկավ զըլխիդ...

Հիշի՛ր Մարութա բարձր Ասովածածին,
Հիշի՛ր աջ թեվիդ Խաչ-պատարազին...

(Քիչ հետո Մարամելիքի բանակի մեջ սկսում են աղաղակել.
«Դավիթը, Դավիթը»... Մարամելիքը դուրս է գալիս իր վը-
րանից՝ զարմացած և անհանգիստ: Հեռվից շտապով գալիս է
Կոսրադինը՝ սարսափահար և մեռելի պես գունատ):

ՄՍՐԱՄ.— Այս ի՞նչ աղմուկ է լըսվում այնտեղից:

ԿՈՍ.— Տեր իմ... Դավիթը... յեկել է հորից...

ՄՍՐԱՄ.— Դավիթը... ի՞նչպես... և ի՞նչ հընար-
քով...

ԿՈՍ.— Մենք ել չգիտենք, թե ինչպես և ով...

Կարող եր նըրան հորիցըն հանել:

ՄՍՐԱՄ.— Յես հասկանում եմ... պարան են գցել...

Նրան ողնել են... Դավաճանությո՛ւն...

Դու պիտի գըտնես այդ չարագործին.

Իմ առաջ դո՛ւ յես պատասխանատուն...

Դըտիր, յեթե վո՛չ— ո, վա՛յ քո որին...

ԿՈՍ.— Տե՛ր, մի վըրդովիր, յեղիր ապահով,

Վոր հանցավորը կը գըտնվի չուտով:
ՍՍՐԱՄ.— Դե իսկույն և յեթ, գտեք և բերեք:
(Կոսրադինը կամենում է գնալ, նրա հանդեպ յերկում է
Դավիթը՝ սաստիկ զայրույթից աչքերն արնակալած):
ԴԱՎԻԹ.— Կանգնեցեք անչա՛րժ... Տեղից չը շա՛մ-
վե՛ք...

Ամո՛թ, բյո՛ւր ամոթ Մարամելիքին,
Աչխարհահոչակ, անհաղթ հսկային...
Կըսվելուց առաջ լավ պատվեցիր ինձ.
Շընորհակա՛լ եմ քո աղ ու հացից:
Բայց հեշտ կամեցար ինձնից աղատվել...
Դե, չընորհ արա մեյդանը յեկնել:

ՄՍՐԱՄ.— Կե՛նեմ. քեզնից վախեցող չկա.

Լեզուդ քե՛զ քաշի՛ր, Մըհերի տըղա:

ԴԱՎԻԹ.— Յեթե ինձանից բնավ վախ չը կար,

Ինչո՞ւ ուրեմն դու չը կամեցար

Բաց կըսվում հաղթել քո ախոյանին,

Ինչպես վայել է աղնիվ գինվորին...

Այլ ցած հոգի, վատ դողի նըման,

Իմ դեմ չարեցիր դարձելի դարան...

Մի՛ նայիր այնտեղ—այն բըլբի զըլխին

Քաջաբի դունդը պատրաստի կանգնած.

Նըրանք ինձ խընդորում, թախանձում եյին,

Վոր հըրամայեմ վըրա տալ հանկարծ,

Յերբ քո բանակն առավոտյան դեմ

Մըրափ եր մտել՝ անփուլթ և անդեն...

Բայց յես չը թողի հարձակում գործել

Աղնիվ կըտրիճին վայել է այսպես:

Բայց դու ի՞նչ արիր իմ դեմ, սեվեբե՛ս...

ՄՍՐԱՄ.— Լըռի՛՛ր, դու ռամիկ, տըխմար խոզարած,

Ինչպե՞ս ես խոսում իմ առաջ կանգնած:

Ինձ համար մի մեծ պարծանք էր, վոր յես
Կրուիվ անեյի և հաղթեյի քեզ:

Դա քեզ համար մեծ պատիվ կը լիներ:

ԴԱՎԻԹ.— Ինչի՞ համար են այդ գոռոզ խոսքեր:

Թե պիտի կրուվես, ըսկըսենք չլտով:

Ինչ վոր ասացիր, ցույց տուր և գործով:

ՄՍՐԱՄ.— Յույց կը տամ իսկույն:

Թող առաջ գրնամ

Զըրահըս հազնեմ, պատրաստվեմ և դամ:

ԴԱՎԻԹ.— Քեզ ըսպասում եմ անհամբերությամբ:

(Մարմնիւիքը գնում է դեպի իր վրանը: Դավիթը հաճում
է սուրը և նայում):

Ո՛վ Թուր-կայծակի, հաժառարմությամբ

Ծառայիր դու ինձ, Մըհերի վորդուն,

Ինչպես վոր իմ հորն եյիր ծառայում:

(Յեքնում են իսմիլ խանումն ու Լեյլան և մոտենում են

Դավթին):

ԻՍՄ.— Դավիթ, զավակըս, ինձ չե՞ս ճանաչում:

Յես քո հարազատ մայրն եմ, Դավիթ:

ԴԱՎԻԹ.— Ի՞նչպես հավատամ յես քո խոսքերիդ...

Յերանի չե՞ վոր մայր ունենայի:

Մայր լիներ, ինչո՞ւ վորք կը մընայի:

Յեթե մայրըս ես, ինչպես ասացիր,

Հասա հե՞ր դու ինձ մայրություն հարի:

Յես վորք եմ յեղել հորից ու մորից:

ԻՍՄ.— Վուչ, թեև հեռու եյինք իրարից,

Բայց ուշ ու միտքըս քեզ հետ է յեղել,

Քեզ միշտ սիրել եմ, կարոտդ քաշել:

ԴԱՎԻԹ.— Յեթե դու, իրավ, ինձ սիրում եյիր,

Ինչո՞ւ ուրեմն ինձ հեռացրիր,

Թողիր, վոր մընամ անհեր ու անմեր,

Ամենքի աչքից ընկած ու անտեր...

Կամ ի՞նչպես է, վոր դու հանձնն առար

Մըսրամեյիքին զընալ կընության,

Վոր իմ հոր ծաղկած յերկիրն իսպառ

Մատնեց իր զորքի ասպատակության...

ԻՍՄ.— Յեթե դա կախված լիներ իմ կամքից,

Չեյի թողնի քեզ բաժանել ինձնից:

ԴԱՎԻԹ.— Իսկ հո գիտեյի՞ր, ինչպես նենդաբար

Վըճուել եյին ինձ կենդանի թաղել:

Ինչ արիր վորդուդ վըրկության համար:

Հարազատ վորդուդ այդպե՞ս ես սիրել...

ԻՍՄ.— Վա՛յ, ջուխտ աչքերով թող ես կուրանամ,

Յեթե միայն ինձ հայտնի յե մի բան:

Դավիթ, զավակդ՛ս, կըռիվ մի՛ արեք:

Հաշովեցեք և մեզ ուրախացրեք:

ԴԱՎԻԹ.— Այդքան ցավո՞ւմ ես քո մարդու համար:

ԻՍՄ.— Յավում եմ թե քեզ, թե նըրա համար:

ՆԵՅ.— Ա՛խ, կանաչ կըտրիճ Սասմա քաջ իգիթ,

Հաշովի հորըս հետ, մեռնեմ արեւիդ:

(Դալիս է Մարմնիւիքը գրահավորված, գլխին մետաղա
տաղովորտ, մի ձեռքում ահագին վահան, իսկ մյուս ձեռքում
ծանր գուրգը):

ՄՍՐԱՄ.— Յեթե պատրաստ ես, դուրս յեկ ասպարեզ:

ԴԱՎԻԹ.— Վաղուց պատրաստ եմ, ըսպասում եմ քեզ:

ՄՍՐԱՄ.— Դու անցիր այն կողմ, իսկ յես—այստե
ղից:—

(Դավիթն անցնում է):

Առաջին զարկը պատկանում է ինձ:

ԴԱՎԻԹ. — Յերկրորդ և յերրորդ հարվածն ել քեզ,
Յեթե առաջին անգամ վրբիսես:

(Մարմնիլիք ձեռքով նշան է անում, փողերը հնչեցնում են:
Դավիթը մարպուքյամբ խուսափում է գուրգի հարվածից, վոյ
նետում է Մարմնիլիքն իր բոլոր ուժով: Յերկրորդ և յերրորդ
հարվածներն ել չեն հասնում նպատակին):

ՄՍՐԱՄ. — (զայրույթով) Անիծյալ իմ դուրդ, դա-
վաճանեցիր...

ԴԱՎԻԹ. — Իմըս է հերթը: Տեղումըդ կանգնի՛ր:

(Դավիթը հանում է կայծակի սուրը: Իսմիլ-խանումը և
Լեյլան միջամտում են):

ԼԵՅ. — Դաւիթ, խնայի՛ր իմ հոր, մի՛ սպանիր...

ԻՍՄ. — Այս խեղճ աղջկան հորից մի՛ զրբկիր...

ԴԱՎԻԹ. — Ե՛յ, աշխարհ, աշխարհ... յերբ նա եք
խրվում,

Դուք, մայր և աղջիկ պապանձվել եյիք,
Իսկ յերբ վոր հերթը Դավթին է հասնում,
Հանկարծ լաց յեղաք և հեկեկացիք...

Նըշանը տըվեք: (Փողերը հնչեցնում են):

Ո՛վ դու, Մարութա սուրբ աստվածածին
Յեւ դու, աջ թեւիս խաչ-պատարադին,
Ոգնակա՛ն յեղեք...

(Դավիթը մի գորավոր հարված է տալիս հակառակորդին:
Մարմնիլիք մի զարհուրելի հառաչանք է արձակում և ընկ-
նում է գետին այնպիսի քափով, կարծես մի ահագին քարափ
փլվեց և վայր ընկավ գետին):

ԼԵՅ. — (նշալով) Ա՛խ, հա՛յր իմ, հա՛յր իմ...

ԻՍՄ. — Ո, վա՛յ մեր զըլխին...

ԽԵՐԸ. — Կեցցե՛ գոչեցե՛ք. կեցցե՛ Դավիթը...

ԱՄԵՆՔԸ. — Կեցցե՛ Դավիթը... կեցցե՛ Դավիթը...

ԴԱՎԻԹ. — Մըսրա Ժողովուրդ, դե, յերթաք բարով:

Ձեզ համար մի նոր իշխան ընտրեցեք,

Իմաստուն խելքով և զըթոտ սըրտով,

Յեւ հաշտ ու խաղաղ կառավարվեցեք:

Ուրախացրե՛ք կըրկին ձեր կանանց,

Ձեր խեղճ մայրերին, վորդոց, աղջրկանց,

Վոր սեւ սգի մեջ լալով շարունակ

Ձեյին սպասում, վոր յեա կը դառնաք:

Ձեր սուրբ վաթանը ես ձեզ եմ թողնում,

Ձեզանից վոչինչ ես չեմ պահանջում:

Թող այսուհետե Մասում և Մըսուր

Մոռանան անցած որերը տըխուր,

Թող ծըլեն, ծաղկեն, մընան միշտ դալար

Սասում իր համար, Մըսուր իր համար:

Պատմագիր՝
Ա. Բ. Քաճաճյան
Կազմք, հեղինակի պորտրետ,
գլխագարդը, վերջնագարդը և
սեխ-խմբագրությունը՝
Ա. Գ. Գալստյանի
Սրբագրիչ՝
Մ. Քոճաճյան

Գլավիտի լիազոր՝ Զ—1169. Հրատ. 5090.

Պատվեր 882. Տիրած 3000.

Թուղթ 72×105. Տպագրական 5¹/₅ մամուլ

Մեկ մամուլում 24.800 նշան.

Հանձնված և արտադրության 21/1 1940 թ.

Ստորագրված և տպագրութ. 5/VI 1940 թ.

Հայտնորատի տպ., Յերևան, Լենինի, 65

36650

Հայ. ԲՈՒԲ.

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0405259

11063